

LOOMINGU
RAAMATUKOGU

ERNI KRUSTEN

Nr. 24

1 9 5 7

Õnnetu armastus

„LÕOMINGU“ RAAMATUKOGU
Nr. 24 1957

ERNI KRUSTEN

Õnnetu armastus

NOVELLE

AJALEHTEDE-AJAKIRJADE KIRJASTUS
TALLINN

Erni Krusten sündis 1900. aastal Harjumaal Murastes, kus tema isa oli aednikuks. Hariduse sai ta Rannamõisa vallakoolis ja hiljem Tallinnas progümnaasiumis, mis tal aga jäi majanduslikel põhjustel lõpetamata. 1927. aastani töötas E. Krusten Nõmmel aednikuna.

Kirjanduslik huvi ärkas E. Krustenil varakult. Esimesed kirjanduslikud katsed tegi ta 20-ndate aastate alguses: ta kirjutas ajalehtedele lühijutte. 1923. aastal ilmusid „Loomingus“ tema esimesed luuletused. 1927. a. avaldas ta oma esimese novellikogu („Kanarbik“), ja pärast seda sai temast kutseline kirjanik. Hiljem aga tuli tal veel mitmel korral tagasi pöörduda aednikuameti juurde, kuna ainult kirjandusliku tööga oli end raske elatada. Pärast Suurt Isamaasõda töötab E. Krusten kutselise kirjanikuna.

E. Krustenilt on ilmunud romaanid „Mineviku jahil“ (1929), „Org Mägedi armastus“ (1939) ja „Pekside raamat“ (1946), novellikogud „Pime armastus“ (1941), „Pöördedpunktid“ (1946) ja „Piitsa matused“ (1957).

Kõige väljapaistvamaks saavutuseks kirjaniku loomingu on olnud kaheosaline ajalooline romaan „Noorte südamed“ (1954—1956), mis on äratanud suurt tähelepanu ka väljaspool meie vabariigi piire.

Peale selle on temalt ilmunud mitmed lasteraamatud ja 1956. a. „Loomingus“ näidend „Mina elan“.

Käesolevas väljaandes on püütud anda läbilõige autori novelli-loomingust ajavahemikust 1931—1957, kusjuures kaks novelli („Poiss“ ja „Sõbrad“) ilmuvad esmakordselt.

UNUSTATUD NIMI

Olen juba mitu tundi veetnud uneta, kui korraga ja ootamatult meenub mulle lause, mida mõni aeg tagasi kuulsin ühelt talutaadilt: «Kuni seitsmekümneni jah, aga ei siis enam tehta tegusid; siis muudkui vaata, mis varem on tehtud, kuidas teised ehitavad.»

Kuu istub õhtuti, kuid nüüd on ta juba tõusnud, hele ja talvine täiskuu, mis rändab kõrgel taevalael, seal, kus suvel leegitseb päike. Küllap on vist südaöö. Imelik, kuidas see lause mulle meelde tuli just nüüd, keset ööd, mil õigem on magada kui närve rikkuda. Asjata rändamine ja vaev kõik need mõtted, mis sind vintsutavad ega anna rahu.

«Kuni seitsmekümneni? ...» küsin endalt. Kuid sel lausel pole ju minu jaoks veel mingit tähendust. Olen alles viiekümnene, mul on aega, ei tarvitse rahutust tunda.

Väike mehenäss, kes nõnda ütles, käis nädalapäevad tagasi minu juures, kurtis siin oma häda ja keerutas sõrmede vahel nokasmütsi — liigutus, mis nähtavasti pidi sõnade vallapäasu soodustama. Tunnen siinseid inimesi veel õige vähe, see mees ütles end elavat tuuliku taga väikeses saunas ja tutvustas end isegi nimepidi. Ent kuidas ta nimi küll oligi? Olen selle unustanud!

Mäletan selgesti, et ta oli kitsa näoga, lõual hõre habe ja silmad hallid, veekalkvel. Mälupildid toovad ta nime mulle pea-aegu keelele, kuid ma ei suuda seda siiski tabada. Muutun kärsituks ja vähkren asemel: olen unustanud! Kuid nõnda ei saa, peab olema rahulik.

See nimi ei tule mulle meelde, kuid mis on siis sellest — maailmas on paljugi unustatud: naeratusi, nägusid ja inimesi, nii häid kui halbu, jah, isegi halbu. Ütlen endale, et tolle vanamehe nimi pole mulle tähtis ja püüan uinuda pärast seda, kui olen tükk aega vaadelnud valgesse härmatisse rüütatud metsa. Sulen silmad ja tunnen end rahunevat, kuid ainult üürikeseks. Varsti piinab mind taas endine mure. Kas see on nüüd jälle närvilikkus? Kas metsade rahu pole siis hästi mõjunud? Neetud! Ikka peab olema midagi, mis sind ärritab ja kiusab, kuni tekib palavik. Ei suudeta enesearmastuse eest kuhugi põgeneda!

Katsun mitmesuguste abinõudega oma mälu ergutada. Tuletan veel kord meelde sõnu, mis ta ütles, püüan võimalikult selgesti kujutella ta ilmet ja käitumist. Ta laiad labakindad, ta kasukas, pastlad ja põlvede kohalt kottis püksid ei toeta minu püüet. Kuulen ainult ta nime kõla, see on mul peaaegu käes; tunnen seda enda suus, kuid siis kaotan ta uuesti. Hüüan valjusti mitmesuguseid nimesid ja häälikuid, millega arvan seda nime algavat või lõppevat.

Inimeste lähedus tekitab hulle. Hea, et peale minu ei ela ainsatki hinge majas. Tuba kajab, kuid ei ükski nimi, mida hüüan, pole õige. Ebaõnnestumine riisub une ja närvid, mul pole kumbagi enam. Pöörlen asemel, pingutan mälu, piitsutan seda kujutlustega ja kui saan pisutki rahu, siis veendun, et pingutused viivad mind sihist aina kaugemale. Siis hakkan teda kujutlema esimesest hetkest peale, mil ta tuppa astus.

Kuidas see kõik õieti oli?

Kui olin juhatanud talle tooli enese vastas laua taga, siis ta kõhkles ega sõandanud kohe istuda. Viimaks võttis ta tooli ja viis ukse lähedusse, kus oli hämaram. Ta ütles olevat enese seitsmekümne ligi ja, nagu lisan, hakanud orjama juba poisikesena. Rääkis raskest elust. Mina vaikisin targu nendest raskustest, mis mul on tulnud elus üle elada. Minu raskused! Mis teab ta nendest? Olen laostunud ärimees — kui räägiksin talle pankrotist, siis oleksin tema arusaamise järgi kelm. Pealegi on mul siin külakolkas veel mingisugune jalgealune ja peavari.

Pakkusin talle paberossi ja kui ta seda võtma ulatas, siis nägin, et ta käed olid nagu konksud, sõrmed kõverad ja käsi vars kadakaselt kuivanud. Mul pole vähemalt seda, olgugi et mu meeled ja hing on rusudes. Olen võinud elada nõnda, et on jäanud rikkumata kont ja selgroog, mis on sirge, vähemalt näiliselt. Või milleks peaks olema minu hing rusudes, kui mul oleks ainult temasuguse leplikkust ja vähenõudlikkust.

Lahkus mõjus talle julgustavalt: ta muutus jutukamaks. Saanud teada minu vanuse, ta ütles:

«Viiekümnene, jah! Selles eas jäin mina leseks. Siis ollakse veel noor mees.»

«Aga sul on ju naine, nagu olen kuulnud,» ütlesin mina.

«Mul on vanamoor,» vastas tema. «Juba kolm aastat elame Mariga koos.»

See ei tähenda midagi, kui rikutakse kont raske tööga, peaasi, et vaim on värsk, mõtlesin mina ja olin talle peaaegu kade. Iseenesele võib ju tunnistada, et olin kade. Minul praegu viiekümnesena pole seda elujõudu, mis temal, seitsmekümnesel. Ma ei

võtaks mingi hinna eest naist pärast läbielatut, hävitaksin sellega enese lõplikult.

«Kas see esimene abielu oli siis nõnda õnnelik?» küsisin temalt.

«Ei, mis ta õnnelik nüüd! Ja või siis alati õnne pärast... Mul oli esimesest naisest poeg. Kui see naise võttis, andsin talu tema kätte. Seal ta, oma lihane poeg, keerutas mind, vanainimest, niikaua, kui talust välja sõi. Maril oli tükike maad, lehm ja hobusetükk ja tema võttis mind vastu. Sain sedaviisi jälle ulualla, mis seal teha, ega ta hea ole.»

«Mari või?»

«Eks tema jah! Halb sellepärast, et minul midagi pole; läksin ju puupaljalt tema sauna. Kuri sellepärast, et temal on — see maanatuke, lehm, lammast ja hobusetükk.»

«Kas tülitsete?»

«Mis minul tülitseta või, olen vaene sulasmees oma naise talus.»

Niing siis ta jutustas... Aga nüüd korraga kerkib ta nimi mulle jälle keelele. Arvan olevat tabanud juba selle algtahe, kuid niipea kui hakkab end pingutama teadlikult, läheb see hoopis meelest. Parem jätkata endist keskustelu vanamehega, kuni ta nimi hiljem iseenesest meelde tuleb.

Neil olevat vähe heinamaad ja seegi seisvat vee all. Hein olevat lõikav, lehm veel kuidagi võtvat, aga hobune!... Ei tahtvat nuusutada. Kui tuleb tööaeg, siis pidavat kaeru andma, kuid põllud olevat viietsad. Igast viljast peab kasvatama natukene, kuidas sa muidu saad. Hinge peab sees hoidma niikaua kui tuleb surm. Jah, sissetulekuid pole sugugi, kuid raha läheb vahetevahel tarvis. Siga oli õhukene ja sellest pidi poole enesele jätma.

«Sul oli rumalus talu poja nimele kirjutada, tal oleks seda aega pärast sinu surmagi saada.»

«Mõtlesin ikka, et inimene ja oma poeg — ega ma poleks talt muud tahtnud kui süüa ja sooja nurka.»

«Aga ta ei lubanud sulle sedagi!»

«Ei sedagi. Ega poeg üksi, ma nägin küll, et naine teda tagant ässitas. Olen kahetsenud isegi, et see talu neile sai lubatud enne surma. Oleksid siis ehk lahkemad olnud. Aga teisest tükist mõtled jälle, et kes teab, mis siis oleks nõuks võetud. Näe, see ju nüüd üsna igapäevane asi, et vanad koristatakse eest ära. Muudkui antakse seebikivi sisse. Mis mul enesest enam: olen vana, suren ikkagi ühel päeval, kuid ega siis kuritöö igakord saladuseks jää. Nii ongi ehk parem, et kirjutasin siis talu poja

nimele. Ajas küll välja, aga oleks ta minu pärast mõrtsukaks saanud! Armas jumal, kas seda oleks vaja olnud.»

Ta jutustas edasi ja lähenes sellega ettevaatlikult asjale, mis teda minu poole oli toonud. Teised, tema naabrid, teenivat praegu raudkivide veoga, kuid tema krundil — paljudest seda siis on — ei leiduvat sellemoodulisi, mida insener nõudvat. Kupikust makstavat kolmkümmend krooni, selle veaks mõne päevaga ära, kui jumal ainult teed peab. Jaam ei ole kaugel ja kevadeni on ka veel aega. Kui ma lubaks talle oma kiviaia. Sealtsaaks mitu head kupikut ja maksta võiks ta mulle siis, kui insenerilt raha saab.

«Jah, sedamoodi küll, aga üks pea rügama!»

Mul pole vaja kiviaedu ja ma ei vea neid ise, olen selleks liiga nõrk ja saamatu. Teiseks olen ma nende talumeeste silmis veel härrasmees, kel ei sünni kive vedada. Ma ei keelanud talle oma kiviaeda ega nõudnud talt selle eest mingit tasu.

Imelik, kuidas olen aga ta nime unustanud?

Mu mälu on vilets, olen viiekümnene ja juba vana! Alles viis aastat tagasi, oma hiilgepäevil, seisis mul kõik meeles. Ei olnud siis muresid! Kolmekümneaastasena mäletasin aastate taha terved kõnelused sõna-sõnalt, ent nüüd ei suuda meelde tuletada seda nime, hoolimata kõigist pingutusist.

Kell lööb neli, kuu on kaldumas oma haripunktilt. Talvine hommik on veel kaugel. Ma ei saa rahu. Vanaduse- ja surmamõtted riivavad hinge. Kui tuleb suvi, mida ma nii väga igatsen, siis pole mul enam aega ega mahti. Peab millestki end elatama, võõra teenistuses, käsualusena. Olen harjunud olema iseseisev, niipalju kui see on võimalik abielumehel. Neetud naised!

Tervis, vabadus, noorus, aeg ja raha — kõik on ohverdatud neile. Nemad edvistasid ja ehtisid endid. Milleks? Et naised kadestaksid ja mehed imetleksid. Olin ärimees, ma ei teeninud oma raha ausalt, kuid pillatudki on seda alatult. Pankrot! Nüüd jooksis naine mu juurest ära ja sõbrad on unustanud. Mul pole enam midagi, isegi mälu mitte. Olen tõnts. Kunagi varem pole juhtunud, et minu pingutused midagi meelde tuletada oleksid jäänud tagajärjeta. See kohutab mind.

Kuidas nüüd veel midagi ette võtta? Iga unustamine võib saada saatuslikuks, mind uuesti alla tõugata. Ja ometi on terve hulk tundeid kogunenud hinge nagu paisu taha, ootavad seal uut võitu. Ei taha siia unustusse jääda! Tean, et mind nüüd parastatakse, minu langust, kokkuvarisemist. Minu võlausaldajad neavad mind. Olen ummikus, minu enesearmastus kannatab. Kas tõesti oi jäänud mulle ainult üks tee nende kannatuste juurest põgeneda?...

Kolm nädalat tagasi maeti külakalmistule keegi enesetapja. Kalmistu pole kaugel siit.

Aga kuidas, kurat võtku, oli selle mehikese nimi?

Pean jõudma selgusele, ma ei alistu, sellest oleneb palju — eneseusaldus. Eneseusalduse puudus on alistumine, tahtepuudus.

Mu pea huugab, mul on palav. Kuidas ta nimi oli? Kas ma tõesti ei suuda seda meelde tuletada? Kõigest nädal aega tagasi käis ta siin! Veel eile mäletasin seda nime!

Kui minna ja küsida talt endalt! Mul on nüüd ükskõik, mis ta arvab sellest, et lähen südaöösi teda nime pärast tülitama. Arvaku, mis tahab. Või mis temasugune arvabki. «Härraste tujud,» võiks ta öelda Marile, sest nad peavad mind ikka võõraks, keda peab nimetama austavalt.

Oleks mõttetus edasi pikutada. Tõusen ja hakkan riietuma, kogu aeg muretsedes, et õli on lambis lõpukorral. Homme peab küsima kaupmehelt võlgu. Kurat, nüüd on külakaupmees rikkam minust. Peab alanduma tema ees. Mehetossike, kes on kokkuhoidlik... Millised mured! Kuid kunagi!...

Kui õli lambis lõpeb, siis hõõgub veel mõnda aega söestunud taht. Ja elupäevad kestavad kauem kui aeg, mil nauditakse.

Võtan kuue, mis on rippunud ahju läheduses. Kuumus on elustanud vanad lõhnad, mis teevad nukraks ja äratavad mälestusi. Kunas riputati siia see lõhn? Kelle käsi? Missuguses linnas?... Aga nüüd lõpebki õli!

Lõhnad haihtuvad, jahedas võõruses tunnen ma jälle savi ja kadakasuitsu lõhna. Astun õue, kus pakane paiskab otsekuu soolveti näkku. See kainestab mind: ei maksa inimest minna tülitama. Jalutan veidi ja küllap tuleb ta nimi mulle viimaks iseenesest meelde.

Kaskede oksad nõretavad härmatisest. Kaksikümmend aastat elasin linnas, kus unustasin metsad, maa, vaikuse ja rahu. Nüüd seisain siin, lõdisen ja värisen külmast, palitus, mis on kulunud ja kingades, mis lagunevad.

Liigun üle välja, et minna metsa, kuid siis kuulen lume rudisemist kiviaia juurest, mis on metsa piiriks. Hobune tõmbab aegajalt rege, trambib ja puristab. Kui jään kuulutama, siis seletab kõrv nõrku oigeid. Lähenedes need aina valjenevad ja viimaks näen kase härmatanud ladva varjus, mis on õrn nagu võrk ja liigub üle kiviaia edasi-tagasi, tumedat kogu. See pole heinakott, vaid inimene, kes on kummuli maas ja toetub küünarnukkidele, et näoga mitte lumme vajuda.

See on tema, mõtlen ma, see mehenäss, kelle nime olen püüdnud asjata meelde tuletada. «Seitsmekümmeni, jah, aga ei siis

enam,» vilksatas mulle pähe, kuid ta nimi püsib endiselt kättesaamatuses.

Inimene lamab maas, oigab ja vahest on suremaski, kuid minus tekib hull rõõm: nüüd ometi ma saan ta nime teada.

Selsamal hetkel ta kutsub mind, ja mulle näib, nagu tuleks ta hääl, mis on paluv, maasügavusest või kiviaia alt.

«Hea inimene, tule aita reele!» oigab ta. «Nüüd peab jääma kõik, ei enam saa...»

Unustan pakase, jooksen ta juurde, ei näe enam varju, mis ta kohal aeglaselt edasi-tagasi liigub, ja haaran tal õlgadest kinni. Minus pole kaastunnet ega ligimesearmastust, minus pole sel hetkel kübetki aitamisetahet. Mul on oma mure. Püüan talle näkku vaadata, lootes, et ta nimi mulle nüüd viimaks ometi meenub. Ja kui seda ei juhtu, siis raputan teda tugevasti ja hüüan talle kõrva sisse, nagu oleks see kõige tähtsam:

«Ütle, mees, kuidas su nimi on.»

Ta avab silmad, tunneb mu ära ja vastab ägamisi:

«Ainult poolteist kupikut sain välja. Maksan kohe, kui insener raha toob.»

«Raha!» kisendan talle. «Käi kuradile oma rahaga. Tahan ainult teada, kuidas su nimi on.»

«Alkjas,» vastab ta. «Võite usaldada mind. Olen saanud vanaks ega ole kedagi petnud. Ega mina sellest rahast... tahtsin poega päästa, aga ei nüüd enam, ei nüüd enam...»

«Tahtsid poega päästa!» hüüatan uskumatult. «Seda, kes ajas välja su omast talust?»

«Teda jah,» pomiseb vana Alkjas. «Ta on nüüd raskustes, nelja päeva pärast... tähtpäev, tehakse oksjon. Vaene poeg, ainult isa oleks võinud sind aidata!»

Külmal talvine päev on kaugelt juba koitmas. Juhin hobuse kändude tagant välja ja tõstan mehe reele. Kohendan heinakoti talle pea alla, mis väriseb nagu haavaleht, ja siis algab teekond hursikusse, kus ta on elanud ja kus ta nüüd peab suremagi.

Ainult silmapilguks vabanen egoismist, siis hakkab painama mind raske tunne: kas oligi see puhas headus, võltsimatu ohvrimeelsus, mis kihutas vanameest halva poja kasuks rügama? Kas polnud see tal ainult abinõu, kuidas kätte maksta — kahetsuste kaudu, mida lootis oma ohvrimeelsusega äratada?

See on muidugi vale, kuid mina usun seda. Minu maailm on niisugune. Ja kõik muu oleks vastuolus minu kogemustega ja minu elutarkusega.

1931

HÄBI

Juba mõnda aega pole mu elus olnud enam ühtegi põgusat silmapilku, mil ma ei piinaks end raske süüdistusega. Olen endale ise kohtunik ja keegi ei võiks olla karmim ega halastamatum. Öösiti jätab uni mu maha, rahu lendab ära ja ma jään oma vaevarikaste mõtetega üksinda.

Kui ma saaksin korrakski magada, hästi ja rahulikult. Kuid just öötundidel asetab südametunnistus mu süüpink. Jube mälestus elustub siis kogu oma värvikuses. Tema ei tea, et olen kurjategija, põletaja; minu süü läbi jäi keegi peavarjuta.

Mäletan seda talvepäeva praegugi veel imehästi. Pakane oli mässinud taeva oma aurudesse ja seal ujus madal päike kollatõbise kuuna. Kui olete elanud linna külje all, siis te tunnete seda lakkamatut mürinat, mis meenutab merekohinat. Sel päeval kõmises linn eriti ilmekalt. Tulin suusatamast ja jäin seisma talu piiril. Toetusin keppidele, kuulatasin ja vaatasin.

Minu naabriks on endine rätsep. Piiril kasvab tihe võsastik, selle taga algavad kohe tema heinamaad. Ta on vedanud sinna sõnnikut ja igasuguseid jätteid. Oma endises kunstis on ta ajast maha jäänud. Nõel ei toida teda enam. Nüüd katsub ta hoolitseda maa eest, hindab heinasaaki, peab lehma ja kanu. Ta maja on suur, lossitaoline, kuid ise käib ta närudes. Endast hoolib ta vähe, seda rohkem aga oma heinamaadest. Nähtavasti oli ta hiljuti vedanud sinna midagi tapamajast, sest hakkide ja vareste parved tiirlevad seal vahetpidamata. Tõepoolest, see on kirglik häältsemine pakasega. See on näljaste julge kisa.

Mul on külm ning ma kavatsen oma teed juba jätkata, kui kuulen äkki lindude käratsemise sekka inimese häält. Võsastikust tõuseb mees. See on rätsep, kes on tulnud heinamaale hobusega, et siit hagu viia. Nüüd jätab ta haokood ja hobuse sinnapaika ning algab jahti lindudele. Talle ei mahu kuidagi südamesse, et linnud külmunud hunnikutest midagi leiavad. Ta tõrjub ja loobib neid kaigastega, kogu aeg siunates: «Varesed, kuradid!» Ah, selles hүүdes on niipalju talupoeglikku hoolt oma maa eest, et see pälvib aukartust!

Ta arvab, et teda keegi ei näe. Ja seetõttu on ta võltsimatult tema ise — väiklane, kade näljastele lindudele.

Kuid samal ajal märkan ma halli suitsu, mis tõuseb kasesalu tagant, kus asuvad taluhooned. Suitsu ei ole veel kuigi palju, kuid mulle näib, et mu naabri loomalaut põleb. Varsti olen ma selles päris kindel. Ainult minutit viis või veelgi vähem oleks mul vaja suuski tõugata, et jõuda koju ja tuletõrjele helistada. Kümne minuti pärast oleks lentsalk kohal ja kustutaks tule juba eos. Kuid ma ei saa ennast liikuma. Ind, millega mu naaber ründab näljaseid linde, on ainulaadne. Võimalus näha inimest kogu tema kohutavas väikluses ja ahnuses, sunnib mind tummaks ja liikumatuks. Minutid kaovad täis pinevust. Suits tiheneb, muutub kollaseks, siis tõmmuks. Ja kõik on ümberringi vaikne. Ainult inimene riidleb varestega. Ta jookseb, kaigas peos, ja kisendab: «Ah te, kuradi nokad, ei läinudki kaugemale!»

Näljased linnud tõusevad ta ees lendu ja laskuvad ta selja taha uuesti parves maha. Mees vehib nende keskel nagu nõia-ringis. Ta peaks nägema, mis toimub kodus, kuid ta ei märka seda. Ta on mures: suur hädaoht ähvardab väetise hunnikuid! Sa püha jumal, kas löid sa selle inimese tõesti oma näo järgi?

Minutid aina kaovad! Mees jookseb ja komistab, kisendab ja vannub. Suits on juba must. Endamisi ma arvutan: kui oleksin läinud kohe ja teatanud tulekahjust, siis lentsalk oleks juba päral. Pritsid töotaksid ja tuli lämbuks. Kuid nüüd on kõik alles vaikne. Ja mina ei lähe praegugi veel. Ma viivitan, tahan näha, millal inimene märkab õnnetust oma selja taga.

Tulekahju sealpool kasesalu aina paisub. Suits varjutab juba taevast ja kohkunud hobune võsastikus norskab. Kuulen ja näen seda kõike, ent naaber on nagu pime või kurt. Ma vaatan kord tulekahju, mis ikka rohkem märatsema hakkab, kord inimest ja meeleheitlikku raevu. See vaatamäng paelub mind sel määral, et unustan külmatunde. Nüüd taob ta saapakontsaga heinamaad, silmad varesteparve jälgimas. Vist püüab ta mõnd kivi lahti lüüa, et oleks millega visata. See ei taha tal õnnestuda ning ta siunab kuuldavalt. Mis ütleb veel ta, vaese, süda sees! Ja linnud ei tea midagi sellest tragöödiast.

Aga samal ajal suits haihtub ja punane tulekuhi paiskub vastu taevast. Lehmad laudas hakkavad ammuma, ühe naise hele kisa lõhestab õhku, kanad kaagutavad, ja juba kuuldub tule praksumist. Siis hüütakse peremeest, huigatakse pikalt ja meeleheitlikult. Teda hüütakse korduvalt, kuid tema kas ei kuule või ei võta seda kuuldavaks. Viimaks ometi pöörab ta end ringi ja jääb sambana seisma, märkamata maha visata roigast, millega oli linde peletanud. Siis jookseb ta hobuse juurde, hakkab looma

peksma. Ma ei ole veel kunagi näinud nii metsikut kihutamist kui see.

Ja nüüd lähen ka mina koju. Olen esimene, kes teatab tulekahjust lentsalgale. Kui ma nõnda telefoni juures seisan, näen ma läbi akna, kuidas hoone katus sisse langeb ja tuli laudalt elumajale kandub.

Ma seisan, vaatan ja värisen.

Sellest on nüüd juba mitu kuud möödunud, kuid ma värisen praegugi tolele tulekahjule mõeldes. Mul on häbi ja südametunnistus valmistab mulle hirmsaid piinu. Ta hooned põlesid tuhaks. Need ei olnud kindlustatud. Ja mina oleksin võinud nad päästa.

Igal hommikul sõidab naaber minu väravast mööda, haiged jalad ja piimanõu nahkpõlle all. Kui juhtun õues olema, siis lähen sealt ära, kuuri alla või keldrisse. Ma ei või näha teda ega kuulda ta vana vedruvankri mürinat, mille iga kruvi ja vedruleht oigab ja hädaldab: ära sõida!

Ja hobune on tal ees nagu nahk. Mina aga kannatan ja mul on häbi. Kuid mõnikord ma mõtlen, et häbi, mida ma tunnen, peaks kuuluma õieti temale. Aga siis ma tean ka, et tema ei tunnistaks seda omaks. Ja kes seda häbi siis kannaks? Keegi peab ju seda kandma, keegi peab ju selle endale võtma. Oh jaa, olen ikka häbelik nende ees, kel pole häbi, just nagu selleks, et nemad võiksid jultunult mõelda: ta on kurjategija, mõrtsukas, kelm!

1935

NEITSI AU

I

Nad tulid mööda põllupeenart, käies jalgrajal kahe roopa vahel, puudutades vahetpidamata üle tee looka vajunud kasteheinu ja köömnevarsi. Kuumus oli hingemattev ja maanteelt, mis oli nende esialgne siht, tõusis tihedaid tolmupilvi.

Nad tõttasid sõnakehvalt. Metsas ei teatud õiget kellaaega, võidi omnibussist maha jääda, ja iga mürina puhul ehmus naine kitsaste õlgade võpatudes, nagu ussist salvatu. Ja iga kord pärast nende teravate õlgade võpatumist pidi mees lisama uut kiirust.

Mees oli paks, kandis heledaid pükse. Ta ei nurisenud. Ta oleks võinud ütelda, et naisel on kanapea, ta oleks võinud nimetada teda ka tobuks, mis vastas rohkem tema stiilile, kuid tal oli kaks omadust, mis pidurdasid selle sõna liigasagedast kordamist, — hea süda ja paks nahk. Higi see nahk siiski kinni ei pidanud. See voolas, kui nad jõudsid maantee äärde. Ja siin selgus, et aega oli veel küllalt.

Metsaametnik Arutamm talus kannatlikult suvise päeva ebamugavusi. Tükk aega ta koguni hoidis käeotsas väga minekuvalmilt suuri pampe. Nad sõitsid kuurorti. Nende abielu sai sel aastal kümne aastaseks; see oli naise soov seda tähtpäeva sel kombel pühitseda. Polnud mõtet sellele soovile vastu rääkida, seda vähem, et Arutamm, rohkem laisast abielu-filosoofiast kui millestki muust, oli kümne aasta kestel liiga sageli loovutanud naisele oma püksid. Muide, sõit kuurorti, kui välja arvata häire, mis see ta laiskusele tekitas, polnudki Arutammele vastumeelt. Nad olid kuus viimast aastat elanud metsas. Alates päevast, mil Arutamm asus metsaametnikuna maale, olid nad elanud erakutena. Kokkupuuteid inimestega oli vähe. Kord aastas külastati meierit, paar korda käidi koolijuhataja pool ja hoolitseti, et saadi puhkus heinaajaks, et saada hakkama ilma võõra tööjõuta. Kõik need aastad Arutamm oli veetnud oma puhkuskuud kodus. Kristiine hoidis raha, selle kinnise põlgusega inimeste vastu, mis seda naist iseloomustas. Ta ei tundnud mingit vajadust seltskonna järele. Tema fantaasia ja kõneosavus ammutasid oma jõu võimalustest kedagi süüdistada, hukka mõista, endast madalamale asetada. Kui ta sai seda teha, elustus ta vereringe, ta oli õnnelik. Sealjuures oli ta ometi mõistlik: tahtmata tunnustada teiste arva-

misi, hoidus ta inimestest, et vältida tülisid. Ta oli kodus isevalitseja; ei osanud end väljaski tunda teisiti. Needki harvad külaskäigud, mis nad vahel ette võtsid, toimusid mehe pealekäimisel, kes armastas kaardimängu ja seltskondlikku loba. Polnud vaja jumal teab kui suurt annust alkoholi või vaimukust, et teda naerma panna. Paraku, elu metsas pakkus vaimukuseks ja naeruks vähe võimalusi. Kantselei-päevadel käis soostuva järve kaldal inimesi. Tuli metsavahte ja siis juhtus, et Arutamme laiskusse suikunud huumor läks peruks metsavahtide krobelistest naljadest. Siis ta naeris taltsutamata. Mõnikord mängis ta metsameestega kaarte. Hiljem Kristiine tõreles, Arutamm ei võtnud seda aga traagiliselt. Ta suunas oma huvi toidule ja mõtles heast unest, saades väga hästi aru naise riiutahtest — nad elasid ainult kahekesi. Alates ajast, mil Silvia, Kristiine poolõde, oma vaibakudumiseoskusega kodust pikemateks aegadeks lahkus, polnud Kristiinel peale mehe muid patuoinaid: nõnda oli elatud kuus aastat. Põldudevaheline tee, kust nad äsja tulid, tõi neid seeguse jämedakoelise ja vahelduskehva elu juurest.

Sõit kuurorti oli suureks vahelduseks.

«Pane pakid ometi maha,» ütles Kristiine halvaks panevalt.

«Tõepoolest!» vastas mees, pahvatades naerma oma totrust.

«Mõtled sa kuurordis samuti naerda?» küsis naine karmilt.

«Muidugi.»

Kristiine, pilk täis kurja korralikkust, silmitses meest pealaest jalatallani. Naine valmistus koledaks atakiks mehe lohakusele. Küllap ta juba leiab, mida laita ja põlastada.

«Oota!» kummardas ta äkki.

Arutammele jätkus selle kuiva hääle kuulmisest, et taibata olukorra tõsidust. Paksu mehe südamealune muutus külmaks, ta teadis, et oli avastatud harilikust hoopis koledamat.

«Vaata!» käskis Kristiine, haarates samal ajal paar korda raputavalt mehe heledate pükste säärtest kinni. Vankrimäärdesed rohukõrred olid joonistanud sinna terve rägastiku musti põikjooni. Naine jäi tummaks, viha valgus silmadesse ja huultesse; ta näojooned kivistusid. See oli kõige halvem.

«Sina ju lasksid ees nagu tuulispask,» ütles Arutamm, «kus mul see aeg veel ennast hoida oli.»

Samal ajal ilmus omnibuss silmapiirile. Naine ohkas, mees hingas kergendatult.

«Kui ei oleks Silviat Kasekünkalt peale tulemas, ma pööraksin jalamaid tagasi,» ütles Kristiine.

Ta armastas oma poolõde.

Muidugi polnud see armastus vähe karm ega vali, kuid siiski,

see oli õiglane. Ta soovis Silviale tõsiselt head, kuigi viisid, kuidas ta seda soovi teostas, olid sageli halvad. Ta oli liialt raudne ja järeleandmatu. Talle meeldis Silvia sõnakuulelikkus, vaikiv ja alistuv alandlikkus, mis alati ulatus katma lahkuminekuid ja ebakõla nende iseloomudes. Kristiinele neid lahkuminevaid iseloomujooni lihtsalt polnud, ta ei näinud ebakõla, mis neid teineteisest lahutas, Kristiine oli teda vooruslikult kasvatanud ja oli uhke sellele, et ta kristlik kasvatusviis oli nii head vilja kandnud. Tal oli seda rohkem põhjust uhkuseks ja rõõmustamiseks, et Silvia isa oli olnud joodik. Kristiine oli kord tõsiselt kartnud oma poolõde kalduvat laiale teele. Ja missugune tee, mida ta ise ei tallanud, polnud lai maailmas! Et Silvia nüüd siiski tema poolt ettenäidatud rajal tammus, selle luges ta enda teeneks. Kurat ja selle võrgutused, nagu ta vähemalt uskus, olid jäänud Silviast tänini eemale. Kristiine tundis end kaitseinglina ja võis oma poolõde armastada ennastõilistavalt. Mis aga pakuks egoismile veel suuremat rahuldust?!

Tal ei olnud häid mälestusi võõrasisast, sellest tumeda peaga mööbelsepast, kes oma tormiseil noorusaastail oli lõiganud loorbereid laadaartistina. Tal puudusid head mälestused, kuid seda selgemad olid ta mälupeeglid. Ta ema teenis talitajana haiglas, kuhu see mees toodi, päästetuna imekombel tulesurmast, kuid raskete põletushaavadega. Kristiine oli siis üheteistkümne aastane. Ta ema, kes oli usklik inimene, ütles hiljem, et oli abiellunud selle aiaäärsega kristlikust ligimesearmastusest ja haledusest. Varsti pärast abiellumist vanemad kolisid maale, alevisse, kus pidi olema vähem kiusatusi, ja rajasid seal õieti positiivse elukorralduse. Võõrasisast sai kirstutegija, kuna ema teenis sissetulekute lõviosa siiski õigusteta ämmaemandana. Millised hädavajalikud elukutsed sessinatses hädaorus! Kuid varsti võõrasisa jätkas sealgi oma kergemeelset ulaelu.

Kristiine mõtles põlgusega sellele kunagisele kõhurääkijale, jumalasalgaajale, kes juba kolmekuusele Silviale oli laulnud lori-laule. Hiljem oli ta teinud kõik, et naeruvääristada ema kristlikku lastekasvatust. Kuidas siis Kristiine kahetses, et ema selle hulgusega oli abiellunud!

Omnibuss, seest tolmusem kui väljast, vuras nüüd selle suviti kuurordiks muutuva rannaasula poole, kus Kristiine hilisem lapsepõlv möödus ja kus ta neiuna tutvus oma mehega, tollal noore leitnandiga.

Ta ei olnud enam kaua sinna saanud, teda valdas nüüd närvlik rahutus ja pahameel. Miski vaevas ja valutas südames, kiskus tagasi koju. Ta ei rääkinud mehega, ta tusk kasvas sedamööda,

kuidas nad edasi liikusid. Avanesid uued maastikud. Kas olid need mehe määritud püksid, mis ta meeleolu rikkus? Vaene hing rabeles, otsides oma rahutuse lätet.

Omnibussi peatudes kargas akendest, mida ei võidud sulgeda kuumuse pärast, tihedaid tolmupilvi sisse. Kristiine pühkis enda kõrval istet, mida Silviale hoidis.

Härra Arutamm istus kinnisilmi. Tukkudes ta keha, hädaohtlik oma raskusega istme vedrudele, heitles siia-sinna; pea, ainult vahetevahel silmi paotades, kaldus kord ühele, kord teisele õlale. Ta oli unustanud igasuguse mure, määritud püksid olid jäänud kuhugi kaugele, ta närvid puhkasid. See õnnelik hing oli eemal oma kantseleipaberitest, sirbi- ja karjatamislubade väljakirjutamisest lankides, metsa hindamisest ja võimalikkudest tulepuhkemistest metskonnas.

Teda vaadates Kristiine kahjuks ei võinud nentida, et oleks saanud seda teha leplikumalt kui sõidukisse astumisel. Korraks ta mõtles minna maha Kasekünkjal, veeta päeva Silvia pool ja siis tagasi sõita oma metsakuruse endisest raudsemana. Kuid siis ta mõtles mehe paksule nahale ja, meeleheitel viidud veendumusest, et sellega ta siiski ei võidaks midagi, loobus oma kavatsusest. Ent teda ootamatult vallutanud närvitsemine jätkus ometi.

Tundes oma iseloomu ja kartes võimalikku rahutust, mis võiks teda piinama tulla pikemaajalisel kodust äraolekul, oli ta enne ärasõitu teinud kõik korraldused, et seda vältida. Oli unustanud täiesti muretust viibimisest oma lapsepõlveradadel, pinnal, kus talle kasvasid esimesed armastuse õrnad lilled.

Nüüd ta püüdis meenutada, kas ta polnud siiski unustanud midagi tegemata või jätnud teenijale ütle mata, kes jäi hoolitsema loomade eest. Ta ei leidnud sealt oma rahutuse põhjust. Mehe vormiriided ta oli pannud hoolikalt kappi, enne neid naftaliiniga üle puistates. Samuti oli ta puistanud seda valget pulbrit, mille koidevastane lõhn igal aastal tõi majja kevade meeleolu, taliriete taskuisse, toppinud seda labakinnastesse, soolanud sisse karvamütsid; kõik need soojad esemed, millesse mässitult härra Arutamm talituiskudes jälgis metsavargaid.

Kristiine, muidu valjult kokkuhoidlik, peaaegu kitsi, muutus naftaliini suhtes pillavaks. Apteeker lähemas asulas täiendas oma naftaliinitagavara juba märtsis. Naerdi, kuid naftaliini austamine koos jumalakartlikkusega moodustas Kristiinil koduse kasvatusel raudvara, mille ta kümne aasta eest peaaegu ainsa kaasavarana oli toonud noore leitnandi ellu.

Aegamööda hakkas Kristiine taipama, et ta rahutus oli tekkinud kartusest näha vaņu paiku, kus ta kümne aasta eest oli

unistanud ja lootnud elult midagi muud kui seda, mis nüüd oli kätte saadud. Metsas, eemal inimestest, ei olnud ta kordagi sellele mõelnud. Ta uskus neis rahulolematuis mõtetes varitsevat salakavalat pattu lubamatute ahvatlustega ja tõrjus neid nüüdki, kuigi see osutus raskeks silmapilgul, mil härra Arutamm ärkas. Mees ei hoolinud sõidukis istuvast peenest seltskonnast, kes kogu aja omavahel elavalt vestles, vaadeldes möödavilksatavaid maastikke aplusega, mis on omane maale sattunud linlastele. Arutamm ei silmitsenud maastikke, mis oleks olnud heaks tooniks kuurorti sõitvas omnibussis. Ta ei teeselnud seda ablast huvi, kuigi ta Kristiinelt sellega nii mõneski asjas oleks pälvinud leppimist ja andestust. Metsaametnikku huvitasid ainult hobused, kuid neid polnud näha kinkudel ega orgudes, kust nad läbi sõitsid. Oli kuum keskpäev.

Arutamm haigutas haigutust kinni püüdma ja peitma tõstetud peopesast mööda. Kristiine võrdles teda hästikasvatatud linlastega ja nägi temas parandamatut mühakat. Kas ta võis kujutella seda kurba olukorda kümne aasta eest!

Naftaliin, mida ta nende aastate kestel nii südilt oli tarvitanud, polnud põrmugi hoidnud nende armastust, nende elu ilusamat osa koide eest. Kes oli selles süüdi? Kas koguni mitte ta ise? Uhe kaebleva, noorust ülistava ja kahetseva laulu salmike hakkas korraga hinges värisema keset kuumat suvepäeva koltunud sügis-oksakesena. Selle läheneva vanaduse, varjudega põimitud sügise taustal nägi ta jälle oma kadunud noorust, tolleaegseid igatsusi ja soove.

Ta unistas seekord linnaelust, rikkast mehest, kes pidi omama kõiki voorusi ja kõrget seltskondlikku seisukohta. Kristiine nägi siis linlasi ainult kahel suvekuul. Olles ise vaene, sisendasid uhked rannatualetid, lakitud küüntega ja veripunaste huultega daamid tasse samavõrra aukartust kui kadedust. Ta oli meeletu, kuid ta sissetulekud olid liiga kasinad selleks, et võimaldada tallegi midagi sellesarnast. Ta ei olnud puuderdatud ega värvitud; ta küüned said lakki ainult nõudepesu rasvases vees, mida ta vihkas üle kõige. Kuigi ta oli nooruslikult värske, oleks ta värvinud end meeleldi, et teistest mitte halvem olla. Oli vaja midagi, mis polnud vaesus, et õigustada oma lihtsat riietust ja loomulikku näovärvi. Tema karm loomus võttis abiks usulise vagaduse, mida talle ema oli õpetanud maast-madalast ja mida ta nüüd ainsa lohutusenähtuse laskis tungida aina sügavamale oma kadetsevasse hinge. Neil aastail vagadus oli ainsaks kilbiks, millega ta end kaitses üliinimliku kadeduse eest või mille taha ta peitis selle madala omaduse, niisama rumala kui nende tõusiklikus hiilguses

edvistajate usk, et olid raha varal saavutanud mingi üleoleku teistest. Ainus asjaolu, mis sellal tõstis ta enesetunnet ta ümbruskonnas, seisis selles, et tal ei tarvitsenud teha rasket tööd. Kui ta nägi maaneide, kes töötasid oma vanemate kõrval põldudel ja omasid seetõttu suuri punaseid käsi, pargitud nahka ja vimmas pihtu, omadusi, mida ei hinnatud, tundis ta uhkust oma üleolekust.

Kui ta leerist lahti sai, polnud tal puudu kosilastest, kuid ta lükkas need tagasi. Ta põlgas maamehi ja alevi noorhärрад näisid talle kohmakad, kuigi majanduslikud mured panid ta mõtlema, ei lubanud kauaks koju jääda ja ähvardasid ta hellitatud seisukorda.

Ühel suvel tutvus ta leitnant Arutammega. Sellest sai abielu, nad laulatati kaks kuud pärast võõrasisa matuseid ja Kristiine uskus kõiki oma igatsusi ja lootusi täide minevat. Elu linnas pakkus talle uusi elamusi. Kuigi nad polnud rikkad, oli ta oma õnnega rahul. Arutamm oli ilus mees ja oskas liikuda seltskonnas. Kuni viimase ajani uskus ta, et see on nõnda. Metsas ta ei näinud muudatusi, mis olid sündinud ajas ja neis enestes.

Omnibussi peatudes Arutamm lakkas tukkumast. Avanud silmad, nägi ta maakaupluse tühja akent kolme vikatiga. Kümne-minutine uni oli hästi mõjunud; ta maigutas suud ja ütles siis valjult enesele naerulaginaga:

«Surm peab poodil!»

Samal ajal kui Kristiine punastas, enamik reisijaid suunas oma pilgud Arutammele. Naine, kes vaatas meest nende silmadega, millega ta neiuna oli vaadanud tulevikku, kritiseeris teda elegantse seltskonna seisukohalt. Solvatud mehe ebasüüdsast käitumisest, nägi ta muidki vigu: higist leemendavat nägu ja silmatorkavat vastikust harva kantavast kraest. Säärane oli siis tema mees!

Kristiinet valdas raske melanhoolia ning ta hakkas igatsema Silviat, oodates pikisilmi Kasekünkale jõudmist. Kui siis lõpuks eespool maantee ääres hakkas lehvima valge rätik ja omnibuss juba käiku aeglustas, tundis ta otse emalikkude jällenägemisrõõmu. Siiski ei unustanud ta istet enda kõrval veel kord pühkimata. Varakevadest peale nad ei olnud teineteist näinud. Silvia oli lahkunud juba aprillis, et kududa vaipa ühe maajõuka talus.

Nad sülelesid. Silvia oli habras, ikka endine — must pea natuke nukralt viltu, tunneteküllusest vaikiv. Miski ei võinud Kristiinet rohkem rõõmustada kui veendumus, et tema väga kasvatus mõju poolde juures ikka veel jätkub.

Arutamm äigas näolt higi, kohendas kraed, püüdis end selles

vabana tunda. Midagi endisest leitnandist ärkas temas, lõi sirgu, haaras vaimukuste järele, ohjeldamata labast naeru.

Silvia, kes oli alati selle heasüdamliku mehe lihtsusest tundnud kodust soojust, naeratas talle sageli. Kristiine hää! muutus kord-korralt karmimaks, nagu maastikud sedamööda, kuidas nad rannale lähenesid. Nad läbisid kõrge okaspuumetsa, kõrbenud nõmme, liivaküngaste ahelikud. Mitte kaugel nendest kohises meri.

Vaadeldes sõiduki aknast esimesi alevimaju, neid hallilt luitumuselt ja samblalt nii tuttavaid hooneid jändrike mändide all. unustas Silvia kõnelemise. Ta oleks nüüd tahtnud seista ja vaadelda, kuid vanu silvilaid lillepeenardega akende all ja võrkkii-kegeda aedades vilksatas mööda.

Korraga muutus tänav kitsaks ja varjuliseks kahelt poolt aedadest kerkiva lehestiku vahel. Omnibuss peatus delikatessidekaupluse ees, pruunid näod ja värvilised rannamantlid piirasid sõidukit. Silvia süda värises ärevusest, ta võttis Kristiine käe ja pigistades seda, kohkus selle valusast, kirglikust vastupigistusest.

Härra Arutamm haigutas ja vaatas delikatessidekaupluse võrdlemisi suurtesse akendesse. Kummastki aknast vaatas välja piimvalge nägu, täis laia uudishimu ja põnevat kalduvust lugeda uutlunukaid, hoolega märkides nende jõukuse tunnuseid. Need kaks teineteisega sarnast ja võib-olla kogu kuurordis ainust valget nägu sööbisid millegipärast metsaametniku teadvusse niivõrd valdavalt, et ta hetkeks unustas kõik muu. Ta oleks tahtnud naerda, kuid jäi ometi tõsiseks, oli liiga laisk selleks. Trügimine sõiduki ukسل hakkas raugema, ta tõusis aegamööda, et väljuda Kristiine meelepahaks kõige viimasena. Daamid ootasid teda juba väljas. Seistes omnibussi kõrval kõrvetavas päikeselõõmas, saatsid nad talle kärsituid pilke.

Nende kärsitus kasvas veelgi, kui Arutamme rind paisus ning ta nägu lõi naeratama tervituseks neist mööda, nende selja taha, kus seisis kitsanäoline mees pika terava ninaga, kulmud harvade kollaste karvade all kuidagi mõlki taotud. Ta oli palja päi, särgiväl, käised üles kääritud, sooned ümber luu, nahk pruuniks põlenud.

«Tere, härra doktor!» hüüdis Arutamm. Täis laisa rahulikku rõõmu tuli ta ja pööras mõlemad daamid selle peletise poole.

«Härra Varits, arst,» ütles Arutamm.

Tutvuti.

Trobikond uhkeid suvitajaid astus suurt ostuvõimet demonstreeriva väarikusega nende selja taga kauplusse. Raskekaalulisi mehi, samuti daame, kuklad märjad, tuli rannast ja vooris mööda.

«Teil läheb siin vist hästi?» küsis Kristiine arstilt.

«Pole kusagil tervemaid inimesi kui kuurordis,» vastas Varits.
«Mina igatahes olen siin kõige põduram.»

«Arst, aita iseennast!» ütles metsaametnik.

«Ma ei tööta siinkandis,» vastas arst piineldes.

«Tulid ehk endale siit naist võtma, nagu mina omal ajal,» naeris Arutamm.

«Proua on siis siit pärit,» ütles Varits kärmelt, «ja preili muidugi ka.»

«Jah,» vastas Kristiine, «meie kasvasime siin, kuid mina sündisin küll linnas.»

«Jah,» vastas Varits end tähelepanelikuks ja viisakaks sundides.

«Ja kuidas teile meeldib meie kodukoht?» küsis Silvia äkki.

«Väga!» ütles Varits. «Nagu ma juba tähendasin, õitseb siin tervis ja arstidki võivad puhata — vesi ja päike teevad nende töö.»

Arutamm, võttes arstil käe alt kinni, vedas seltskonna minema.

«Mulle see alastikäimine ei meeldi!» ütles korraga Kristiine. Ta hää l kõlas kurjakuulutavalt kuivalt ja väljakutsuvalt. Tema hinge asend polnud sobiv võõrastega jutlemiseks. Muutus ohtlikuks peletada eemale meest, kelle suhtes tundis kasvavat anti-paatiat. Tahtis olla kahekesi Silviaga, toetada oma mõrudust selle noorele neitsilikkusele.

Arutamm naeris laialt.

«Kahekümne aasta eest,» vastas arst külmalt, «valitses niisugune arvamine, häbeneti alasti olekut. Mäletan ühte lugu sellest ajast. Ühte metsatagusesse jaama oli rong sisse sõitmas, kui perroomile ootamatult ilmus alasti mees. Ta kurtis, et ta riided olid suplemisel varastatud, kuid jaamaametnikud tundsid temas ära vana kelmi. Ta aeti tagasi metsa...»

«See ei ütle midagi,» katkestas teda Kristiine.

Arst muutus teravaks.

«Teil pole kannatust, et kuulata lõppu,» ütles ta seisma jääd. «Ja lõpp seisab selles, et hiljem jooksis metsast välja vana naine, kes ahastades kurtis, et oli näinud Valekristust. Kui palju tänapäeval on valekristusi!»

Kergelt kummardades pöördus ta põiktänavasse, mis viis randa.

«Ma ei kannata seda meest,» ütles Kristiine end Silvia najale toetades.

Kui nad olid tükk maad edasi jõudnud, vaatas Arutamm tagasi ja ütles lõbusalt:

«Pole põhjust eemale hoida — ta on ainult loomaarst.»

II

Oma rannaelu esimese nädala ühel õhtupoolikul, ajanud veerand tundi värava taga valjuhäälelist juttu lehmanaisega, astus Arutamm aeda samal ajal, kui Kristiine, käes mingi raamat, väljus vana maja rõdult. Pööramata vähimatki tähelepanu mehele, suundus ta kitsa jalgraja kaudu kahe männi vahele riputatud võrgu poole. Arutamm nägi nüüd Silviat istumas kiige kõrval murul ja järgnes Kristiinele. Ta lõhnas õllest, oli heas meeleolus ja ütles naisele:

«Nägin täna härra doktorit. Kutsusin teda siia ja ta lubas tulla lähemal ajal. Usun, et sinul ega Silvial ei ole midagi selle vastu.»

«Ei, kõige vähematki mitte,» vastas Kristiine. «Meie Silviaga võime selleks ajaks kodust lahkuda.»

Kogemused selles asjas ütlesid Arutammele, et Kristiine sõnu võis puhta kullana võtta. Oli varemaltki juhtunud, et külalise tules oli ta lahkunud toast, otsides väljas tööd, parema puuduses õuegi pühkinud.

Ta tahtiski nüüd vihjata õuepühkimisele, mõtles aga teisiti ja vilistas.

«Vai nõnda,» ütles ta siis. «Miks teie aga harilikult kodus istute, nagu kaks vanaeite.»

«Sa eksid,» vastas Silvia õnnetult, «selle lühikese aja kestel oleme juba kaks korda kalmistul käinud.»

«Muidugi,» mõnitas Arutamm. «Ja seda nimetatakse suvitamiseks. Sõidetakse kuurorti selleks, et korrata aastate taha maetud leina. Ma ei saa sellest aru, Kristiine. Ja kui veel sina üksinda, aga sa sunnid eridaga kaasas käima ja istuma ka Silvia. Kindlasti on Silvial sinu kõrval igav.»

Silvia langetas silmad, Kristiine tõstis need, et mehele süüdistavalt otsa vaadata.

«Sa oled täna joonud selle doktoriga,» ütles ta halvakspanevalt.

«Muidugi, aga millest sina seda järeldad — et ma õigust räägin? Kas ma siis kaine peaga olen tõesti nii arg, et ei julge õigust rääkida? Igatahes oleks sinul aeg loobuda oma kaitseingli osast, seda rohkem, et Silvia sellest kannatab. Või tahad sa temast teha tukunuia, vanatüdrukut?»

«Sinul ei ole kõige sellega mingit pistmist,» ütles Kristiine.

«Sina oled kergemeelne, nagu meie... Silvia isagi. Kui meie ema kurtis sissetulekute vähesust, soovitas ta emale kätkestada vastsündinuid, et kirstutegija äri paremini läheks. Ka tema ei tahtnud, et last kasvatati kristlikult, kuid jumal tänatud...»

«Mille eest sa tänad?» küsis Arutamm süütult.

«Et ta pole hukas!»

Silvia, suurte pisaratega ripsmete vahel, tõusis ja eemaldus kiiresti üle muru maja poole.

Samal ajal Arutamm nägi, kuidas naaberaias vana pensionär, tema uusi tuttavaid kuurordis, ponnistusega end lamamistoolis istuli ajas. Nähes ette, et keskustelu Kristiinega Silvia äraolekul muutub liiga tõsiseks, alustas ta vestlust naabriga. Neil oli oht-rasti kõneainet ja küllaldaselt vaimukust, et naerda vastastikku teineteise rumalust. Juba esimesel päeval sobisid nad suurepäraselt, nüüd olid nad valmis teineteist sinatama. Nende silmad olid sinihallid, rasvased ja täis head südant ning laialivalguvat mõistust. Nad rääkisid öödest, mil oli hea magada, ja nendest teguritest, mis häirisid und hommikutundidel või peletasid selle õhtuti.

Pensionär rääkis mingist kohtuprotsessist ja solvatud aust, mis oli kord mõjunud nõnda, et temast oli saanud vähemagaja. Kuid see oli pikk lugu ning ta valmistus selle põhjalikuks jutustamiseks. Sealjuures sattus ta ärevusse; heal südamel ta silmades oli vaja veenduda teise poolehoius, leida usaldust ja õiget arusaamist.

Ta juhatas Arutammele värava ja läitis paberossi mõnutundest, et võis jutustada oma lugu, millega ta kõik oma tutavad oli juba surnuks tüüdanud, kellelegi, kes seda esmakordselt kuulis.

Kristiine jäi raamatuga üksinda. Ta oli algul imestunud Silvia äraminekust, arvas selle juba jonniks, kuid lohutas end lõpuks mõttega, et Silvia lahkus diskreetsusest, ei tahtnud viibida nende tülitsemise juures. Nägi selles Silvia ühte head omadust ja see rõõmustas teda. Nõnda õnnelikult suunanud oma viha terava otsa mehe poole, ta rahunes.

Kui Silvia oma põõningukambrisse läks, mille üksindus teda lohutas, lukustas ta ukse. Ta ei nutnud kaua. Kuigi Kristiine vihje ta isa kergemeelsusele oli teda solvanud, ei tekkinud sellest ometi pisaraid. Teda oli liigutanud Arutamme poolehoid, teadmine, et keegi mõistis hukka Kristiine karmi elukäsitlust, kuigi sellest polnud vähimatki kasu. Talle oli sellest osanenud lugematuid kannatusi. Teda oli avalikult ja salaja valvatud ning ta oli kõike seda talunud kannatlikult. Nüüd tundis ta vastikust oma ohjeldaja vastu, hakkas põlgama oma senist vaga kannatlikkustki. Ta kartis iseennast, ta ei oleks võinud kohata Kristiinet

oma põlgust reetmata. Majanduslikult sõltudes õest, nägi ta end elus üksinda liiga väetina. Ta oli täisealine, kuid polnud veel iseseisev, ta kartis perekondlikku lõhenemist. Meeleheide ja abitu raev sundisid teda heitma kummuli asemele. Ta nägi uuesti oma lapsepõlve, täis hirmu ja kartust, pealesunnitud sõnakuulmist, oma rõõmude ja vallatuste kibedat taltsutamist. Maast-madalast pidi ta teesklema vagadust, mida tas tegelikult polnud, et elada rahus, et pälvida hukkamõistmise asemel heakskiitmist. Ta oli pidanud silmakirjatsema, tema elu oli olnud võlts, oli seda praegugi. Ta ei tahtnud rohkem! Kristiine uskus, et ta on vooruslik ja usklik, juhitud maailma kiusatusrikkaid teid käima vagast meelest. Ta oli seda usku seni katsunud Kristiines hoida, nüüd otsustas ta minna ja ütelda, et ta pole enam neitsi. Tahtis, et teataks temast tõtt. Vaatas aknast välja, aed oli õhtuvarjudes, Kristiine istus võrgus, õlgadel villane rätik.

Ta avas õhuakna ja kuulis naaberaias pensionäri häält. Aia rohelisest sügavusest kostis selgesti üles, kuidas vanahärra veenis Arutamme oma süütuses. Ta kirus kaaskodanikke ja ajakirjandust, rääkis laimust ja töötas protsessil võitjana paljastada vastaspoole patustused.

Ettevaatlikult, et mitte tõmmata endale õe tähelepanu, sulges Silvia uuesti akna. Vana pensionäri mure tundus talle absurdseks. Teda valdas ülimal määral aus tahe hüüda õele, et ta pole ealgi uskunud tõsiselt, et temaski on nii palju mõtteid, soove ja igatsusi, mida võiks patusteks nimetada.

Siis meenus talle isa oma viimastel kuudel. Ta mäletas teda magavat töötoas laastudega täidetud kirstus. Teda ei sallitud, ta elas mahajäetult ja eraldatult tütrest — Silviat ei lastud tema juurde. Mida mõtles ta endavalmistatud kirstus, millele oli vaja ainult kaas peale tõsta!

Sel silmapilgul, kui Kristiine tuli lukustatud ukse taha, Silvia tõepoolest nuttis. Hirm perekonnatüli ees haaras teda uuesti; ta avas ukse, varjamata oma pisaraid. Nende taha peitis ta oma viha, sissekasvanud hirmust kartis ta end paljastada ja läks alla Kristiine käsivarrele toetudes. Torm rauges noore neiu hinges, kõik näis mööduvat nagu palju kordi varem. Kristiine muutus lembemaks, tal oli raske uskuda Silviast midagi halba; pisarais nägi ta tema hingepuhtust.

Teisel päeval jalutasid nad randa, veetsid päeva metsades ja rannaliival. Kui nad õhtu eel koju jõudsid, leidsid nad eest külalised. Arst ja pensionär istusid suvila kinnisel rõdul. Nende sisse astudes härrad lakkasid kaarte mängimast. Kristiine jättis ukse lahti, ruum oli täis tubakavingu. Siiski hoidis ta end vaos. Selle

kosutava matka mõju avaldus üllatuslikes asjaoludes; ta ei reetnud millegagi oma antipaatiat mehe kaardisõpradele, oli koguni jutukas, rääkis vajadusest kohvi keeta. Silviale oli see käsk, ta lahkus seltskonnast sõnalausumata.

Pensionär, süütu oma teadmatuses, tegi Kristiinele ettepaneku võtta osa nende mängust. Arutamm kohkus, talle, kes tundis seisukorra tuuma, kõlas see pilkena.

Kristiine keeldus lühidalt.

«Aga minu naised on maiad,» ütles paks mees familiaarselt.

Kõneainet otsiti kõikjalt, lõpuks siirdus jutulõng tagasi sinna, kus see oli katkenud naiste tülles.

«Olgu kuidas on,» ütles Arutamm, «kuid tervishoid pole rajatud õigele alusele, arstiteadus lonkab.»

«Kuidas? Kui kellelgi hakkab lonkama hobune,» hüüdis pensionär ja naeris kaasakiskuva lihtsameelsusega, koondades oma headesse silmadesse naeru kuni pisarateni.

«Muidugi,» ütles Varits, «siis hakatakse süüdistama arsti, kantavat kuni kohalt vallandamiseni.»

«Sinu lugu,» ütles Arutamm hävitava avameelsusega, «oli palju lihtsam. Talumehe hobune vigastas jala, sina konstateerisid luumurret, soovitasid looma maha lasta, kuid talumees, umbusklik, nagu nad on, ei teind seda.»

«Ja sündis ime!» hüüdis pensionär ohootades.

«Ja sündis ime,» kordas Arutamm, «kolme kuu pärast hobune paranes, ja siis alles hakati süüdistama meie sõpra.»

Varits punastas, mõlkitootud kulmud tõmbusid pahameelekort-sudesse.

«Arsti seisukoht peab olema humaansem talumehe seisukohast,» ütles ta kangekaelselt. «Hobune jääb lonkama ja inimlikum oleks olnud ikkagi teda hukata kui tööle sundida.»

«Seda muidugi,» möönis pensionär aukartusest arsti human-suse ees, «kuid nagu ma siin aru sain, ei läinud teil endal hiljem kuigi inimlikult.»

Haistes selle loo taga arstile tehtud ülekohtu, muutus pensionär tõsiseks. Valju õigluse õilsad kiired valgustasid ta ümmargust nägu, ta võttis väga auväärse poosi nagu kohtu ees. Raha kõrvaldamises kahtlustatav oli täis viha. Ta ütles:

«Tunnen teile tõsiselt kaasa, härra Varits, sest ma tunnen seda-laadi lugusid. Minuga näiteks...»

«Hea küll,» ütles Arutamm sihiliku nobedusega, et takistada vanameest oma pikka ja keerulist lugu uuesti kordamast, «kui sa selle õnnetu sündmuse järel ei talu sõna lonkama, siis võiks ka teisiti sõnastada. Võiks ju ütelda, et rahva tervishoid, hingeline

ja vaimne kaasa arvatud, ei ole moodsale ajale vastavalt korraldatud, on puudulik. Peaks uurima terveid inimesi, et osata arstida haigeid. Peaks moodustatama ülitervetest elurõõmsatest inimestest erilise kaadri, raskemeelsuse-vastaseid rakukesi, löökrühmi, kelle ülesandeks oleks võidelda igasuguste maaniate vastu. Neid üliterveid inimesi tuleks sundkorras paigutada haiguskahtlastesse perekondadesse, neid tuleks saata matustele, leinajate manu — sinna, kuhu surm on löönud haava. Samuti neid tuleks paigutada üksikisikute juurde, kes on liiga pessimistlikult häälestatud; nende meeste ja naiste juurde, kelle hinged on mürgistatud; kelle ülimaks hooleks on olla sapine, näha oma äpardumiste põhjusena ikka teisi, mitte endid.»

«Ma saan aru,» ütles Varits. «Sa vihjad minule. Sa arvad, et põen kahtlustamise maaniat, umbusaldan ja põlgan maailma. Hea küll, kui see on nõnda ja sina oled see üliterve ja elurõõmus, siis kas sa saad õieti aru oma ülesandest, lisades minu sapile omalt poolt uut sappi.»

«Armas jumal, mis sappi peaks olema siis sinul selle ilusa maailma vastu!» hüüdis Arutamm.

«On küllalt!» vastas Varits läbi hammaste.

«Noo! Ja sinu haiguse vastu aitaks vähemast kui organiseeritud elurõõmsate kaadrist. Sulle ja sinu haigusele on heaks arstimiks tutvus mõne noore ja ilusa näitsikuga.»

«Vastik!» vastas Varits endiselt.

«Ära räägi! Võtab ära sinu vastikuse nagu käega, nagu pühib ära, paneb sapile nagu palsamit peale.»

Arutamm naeris, nakatades pensionäri.

«Mida teie nii väga põlgate?» küsis Kristiine tõsiselt jäädes. «Mis on teile nimelt vastik?»

«Arstim, mida mulle siin praegu soovitati. Kui teie, proua, oleksite elanud läbi midagi selletaolist, mis on minul seljataga, siis te mõistaksite minu seisukohta: vihkan naissugu ja nean armastust.»

«Teie liialdate,» vastas Kristiine. «Ma ei hakka eitama, et on halbu naisi, kuid kõik ei ole halvad. Uskuge, et leidub veel külluses häid naisi ja ausaid tütarlapsi, vooruslikke, keda kas või taevas kahel käel vastu võtaks.»

«Ärge rääkige minule,» vastas Varits mürgiselt. «Olen kaks korda olnud abielus ja tunnen abielu kõiki madalusi, naiste niinimetatud kaunishinge. Uskuge, kui mehel on loogika ja autunne, kui ta pealegi tahab neid omadusi endas säilitada, siis ta varsti tunneb end viibivat hädaohtlikus hullumajas. Kuid see polegi kõige hullem. Sellega võib veel leppida, nagu leppisin mina oma

esimeses abielus. Mu naine suri. Mulle jäi kaks väikest last kätele, mul polnud kedagi, kellele neid usaldada, kui pidin ametiasjus välja sõitma. Pidin abielluma, et saada oma lastele ema, hoolitsejat, kuid ma sain kaela lakekausi, kes juba pulmaööl rikkus abielu, kes lõi läbi mu varanduse, hävitas mu närvid, häbistas nime, selle asemel, et olla perenaiseks — emaks.»

«Ja mis te edaspidi peale hakkate, vaene mees?» küsis pensionär tõsise osavõtuga.

«Kurat teab! See ei ole teiste asi,» ütles Varits, põledes vihast. «Lapsed ma saatsin sugulaste juurde, müüsin maha nende jalgrattad ja elan praegu sellest, kuid igatahes mul on väljavaateid hakata nurgataguseks hambaarstiks.»

Ta oli unustanud viisakuse, oli valmis paljastama oma õnnetuse ebasünda:ki üksikasju, elas ainult oma vihale, trotsides sellega.

Kristiineski oli puhkenud viha, ometi ta ütles võrdlemisi tasa-kaalukalt:

«Teie ei tohi oma isiklikust õnnetusest teha järeldusi terve naissoo kohta!»

«Seda ma siiski teen!» vastas Varits triumfeerivalt.

Sel hetkel tuli tuppa Silvia, kelle noor ilu oli looritatud tagasihoidlikust nukrustest. Ta kummardas Kristiine kohale ja lahkus niisama vaikselt kui oli tulnudki. See oli saatuslik silmapilk.

«Pidage meeles,» ütles Kristiine, «et majas on neiu, keda te võite oma väljendustega haavata.»

«Ah siis teie usute!» ütles Varits. «Olete aga teie naiivne ja vanameelne. Teie ei salli alastikultuuri ja arvate, et kõik, mis on kaetud, on tingimata vouruslik.»

Õnnetu mehe kibe naer ärritas Kristiinet samavõrra kui ta sõnadki. Kurjakuulutava kahvatusega näos, mis nüüd kivines halastamatuseks, tõusis ta püsti, küsides:

«Mida tähendavad teie sõnad?»

«Teg'in teid tähelepanelikuks selle kohta, et teie vaga usk oma õe neitsikkusesse võib teid rängasti petta,» vastas Varits ülbelt.

Kristiine lõi.

«Ma ei luba, ühelgi inimesel ma ei luba; ma ei luba teotada seda last. Teie peaksite teadma, et mina olen teda hoidnud, et ta on kasvanud minu valve all!»

«Andestage väga,» vastas arst selle iseäralise enesevalitsemisega, mille surub mehele peale naise solvamine, «ma ei hakka teiega vaidlema, mul puuduvad vahendid, mida tarvitate teie. Kuid võtke teatavaks, armuline, et annate vastust oma teo eest kohtus.»

«Teie, põhjaläinu,» hüüdis Kristiine hüsteeria kriiskavalt redelilt, «käige välja siit!»

Arutamm oli piinlikus seisukorras. Pensionär, püsti tõusnud, pomises arusaamatuid sõnu, tegi kummardusi, mis olid niisama viisakad kui kohmetud, kuid veendus varsti oma katse lootuses midagi veel parandada ja lahkus arsti kannul.

Ukse sulgudes Kristiine puhkes nutma. Silvia tuli sisse paha aimamata, mitte midagi teades sellest äsja puhkenud tülist, asus ta õde lohutama.

«Pole midagi,» ütles Arutamm naisele, «Varits on paadunud naistepõlgur. Ta annab sind kindlasti kohtusse teoga haavamise pärast. Mõtlen, et asjata oleks vist temaga lepitust otsida.»

«Ma ei mõtlegi sellele,» vastas Kristiine nuuksumiste sekka. «Tema haavas sõnadega ja selle eest saab ju ka karistada. See jultunu peab veel vastust andma oma sõnade eest.»

«Ma usun,» vastas mees, «et see teeks sulle lõbu, kuid on iseasi, kes seda saab. Kuid,» jätkas ta segaselt Silviale vaadates, «seda, muuseas, otsustab Silvia, tüli keskus.»

Vaikne ja alistuv nagu alati, ootas Silvia seletusi. Äkki Kristiine tõusis ja suudles teda. Siis, nuuksumise ägedaks muutudes rõõmust, süleles ta õde.

Härra Arutamm tõusis laisalt.

«Lähem ja hingam värsket õhku,» ütles ta ringutades.

Ta läks ja seisatas trepil, ust enda taga praokile jättes. Ta jättis selle kinni tõmbamata lohakusest, mitte uudishimust kuulda naiste kõnelust. Kui teistel oli suuri ja tõsiseid ütlemisi, siis tema, hinnates üle kõige oma hingerahu, suigutas oma mõtlemisvõime ükskõiksusse. Oli hea, kui elamused, mis teisi võisid ärritada dramaatiliste märatsemisteni, meelitasid temalt skeptilise naeratuse. Harilikult ei teinud ta sedagi. Vaadeldes ükselt hilisuve pimenevat õhtut, katsus ta praegugi mitte midagi mõelda.

Silvial hakkas Kristiine süleluses piinlik. Tal ei olnud aimugi põhjusest, miks Kristiine oli Varitsat lõõnud. Uskus, et tüli oli puhkenud lihtsast mõtete lahkuminekust; võib-olla Varits oli haavanud õe usulisi tundeid. Ta teadis, kui hell oli Kristiine selles. Talle oli tuttav Kristiine antipaatia doktori vastu ning ta polnudki imestunud juhtunu üle.

Silvia teadis, et ta ei armastanud enam meest, seda rahulikku, kellel polnud kalduvusi õrnutsemiseks ja kes selle asemel, et teeselda tundeid, teeskles ükskõiksust, vastutulematut tuimust. Kuna nende abielu oli lastetu, siis Kristiine suunas kogu oma õrnuse Silviale, kes seda kõike oli talunud seni sõnakuuleliku lapsena.

Just neil silmapilkudel, teades, mida tähendavad need puhan-
gulised õrnused, tundis ta end süüdlasena. Tal oli halb vastu
võtta õe headust. Tema südametunnistuse ebaausus, mida siis nii
teravalt tajus, võttis talt võimaluse sellele headusele vastata.
Kuid et tal oli siiras iseloom, siis ta kannatas sellest.

Nad istusid. Kristiine silistas ta kätt, viivitades seletusega.
Kuigi ta oli õde, oli siiski piinlik hankida oma õe neitsilikkusele
dokumentaalseid tõendusid. Ometi see oli nüüd möödapääsmatu.
Kristiine ütles endale, et teeb seda Silvia pärast, kelle au oli
haavatud.

Silvia tundis, et pole neid õrnuseavaldusi ära teeninud. Ta oli
oma vastumeelse ja pealesunnitud silmakirjatsemise vang. Et
vabaneda ebamugavast sisetundest, mis teda Kristiinega kokku
puutudes alati näris, oli ta kogunud sageli julgust, et ütelda Kris-
tiinele tõtt. Ta oli kavatsenud seda vihasilmapilkudel, polnud
aga sellega kunagi toime tulnud. Ta ei kartnud Kristiine hukka-
mõistmist, ta koguni igatses seda, sest see oleks vabastanud ta
südametunnistuse etteheitest. Tal oli kahju valmistada õele pettu-
must. Kuid kumb oli kergem: olla vooruslik silmakirjatseja või
avameelne oma eksimuses? Ta oli küllalt aus, et eelistada viimast,
ometi ta ei teinud seda, sest samal määral kui tal oli kahju purus-
tada õe illusioone, kartis ta katki käristada sidemeid koduga, loo-
buda harjumustest. Tal oli olnud vähe kokkupuuteid eluga, teda
oli kasvatatud eluvõõraks ning ta oli arg. Tal polnud julgust esi-
neda ausameelsena, tunda end sellena. Väärkasvatuse needusena
rõhus see teda.

Ta oli püüdnud kujutleda elu pärast ülestunnistamist. Tundes
Kristiine iseloomu, tundus see talle võimatuna.

Kui Kristiine teda üle külvas armastusega, tõusis ta moraalne
kannatus haripunktile. Järsk tundepehang haaras tema. Kõik see,
mis oli seni olnud tähtis, kaotas nüüd oma tähtsuse: tema iseloomu
siirameelsus sai oma nii kaua aheldatud vabaduse, süda muutus
kergeks.

«Kristiine,» ütles ta, imestades ise oma hääle rahu, «alati, kui
sa oled mulle hea, pean ma tundma ennast sinu ees süüdlasena...»

Kuulatades samme, mis kostsid väljast trepilt, jäi ta vait.

Kristiine ütles hinge kinni pidades:

«Sammud viivad aeda, ta ei taha meie jutuajamist kuulata.»

«Mul on kergem taluda sinu karmust,» jätkas Silvia silmi maha
lüües.

«Miks?»

«Ma ei tea, võib-olla sellepärast, et sa ainult harva oled hea,

ja kui sa seda oled, pean ma ennast süüdistama, et pole olnud sulle küllalt avameelne. Mul on sinu ees saladus... Sa kasvatasid minus hirmu; mind kasvatades sul polnud sagedasti muid vahendeid kui karmus. Sa ei tunne andestamist. Sa võid seda tunnistada, sest sellega sa püüdsid saavutada head eesmärki, kuid see tegi minust salaliku.» Kristiine muutus tõsiseks, kui ta ütles:

«Seda ma poleks uskunud hingestki, et sinul, Silvia, on minu eest midagi varjata. Mis asi see on?»

«Mul on austaja,» vastas Silvia tasa ja lisas siis, et pehmen-dada selle teate mõju Kristiinele: «Sinu tänane headus hukutas mind seda üles tunnistama. Härra Varits vist haavas sind, sa kannatasid ja ma ei tahtnud kauem... sinu sõprust salaliku-na kasutada.»

«Mu jumal!» hüüatas Kristiine.

Silvia vaatas maha, ta istus nagu inkvisitsioonikohtu ees.

«Vaata mulle silmadesse, laps,» käskis Kristiine kuivalt.

Silvia tõstis näo sõnakuulelikult. Ta kaotas oma rahu, hirm tuli tagasi südamesse ja kuum hoog läbis ta keha, jalgu nõrges-tades.

Ja kui nad siis nõnda vastamisi istudes vaatasid teineteise otsa, üks raudselt hukkamõistva pilguga ja teine vankumalööva kindlusega silmades, iga hetk hirmul, et reedab oma pattu lange-mise, ütles Kristiine:

«Mu jumal, kus olid siis minu silmad! Ütle, kui kaua see juba kestab?»

«See tutvus?» küsis Silvia ennast kindlaks sundides.

«Ei, see patt!» raius Kristiine.

«Pattu ei ole olnud,» vastas Silvia ebakindlalt ja punastas siis, ise sellest õnnetu. Nüüd ta istus näost lõkendavana nagu juba temale määratud tuleriida ees ja inkvisiitori karm pilk ei pöör-dunud temalt hetkekski.

Kartes, et kaotab selle pilgu ees endavalitsemise ja peab õele pihtima oma vahekorra kõik peensused, mida ta sugugi polnud kavatsenud, mõtles Silvia juba, et langeb põlvili, palub andeks ja nõustub taluma kõiki alandusi, elama teenija seisukorras.

Kristiine ometi ei teadnud midagi kindlat. Ta hellitas veel mõningaid lootusi, kuid samal ajal tas ärkas saatanlik rõõm võimalusest tungida sel kombel Silvia saladustesse. Ta ütles:

«See jultunu ei solvanud minu, vaid sinu au. Kaitsesin sind ja lõin teda. Ta lubas mind kohtusse kaevata ja mina kaotan, kui sa ei saa tuua arstitunnistust oma neitsilikkuse tõestamiseks.»

Ta jäi vait, puurides oma terava pilgu Silviasse.

Silvia oleks tahtnud karjatada. Ta küsis kogeldes:

«Mis ma peaksin tegema?»

«Pead minema arsti juurde!»

«Ma ei lähe,» vastas Silvia.

«Siis on kõik selgel!» ütles Kristiine löödult. «Sellel lurjusel oli ometi õigus! Ja ma uskusin, et sa oled alles laps. Ma kasvatasin sind jumalakartlikuks ja vagaks, kuid sina pole seda vist kunagi olnud.»

Kohutav tõsiasi hakkas talle selguma.

«Ma võin ka olla süütu,» ütles Silvia, «kuigi pole nõus minema arsti juurde. Ma võin keelduda ka häbist.»

«Sinusugustel ei ole häbi,» vastas Kristiine. «Ütle mulle, kellega sa kaotasid selle?»

«Ma ei ole midagi kaotanud,» vastas Silvia korruga uhkelt. «Minu süda on puhas vihkamisest. Kui sa arvad, et ma ei armasta jumalat, siis vähemalt ma ei vihka ligimest.»

«Mine ära minu silma alt,» tõrjus Kristiine, «ma ei tunnista sind enam õeks.»

Silvia tõusis viivitades.

«Mine, tänamatu,» sundis teda Kristiine, «ma ei taha sind näha.»

Silvia läks. Läks läbi pimedada koja ja hakkas siis astuma üles mööda treppi, mille käsipuudele kuu oli oma hõbedat riputanud.

Kui Arutamm aiast tagasi tuli, nuttis Kristiine südantlõhestavalt.

«Noh?» küsis mees peaaegu ükskõikselt.

«Ta on niisama rikutud, nagu oli ta isa,» vastas Kristiine läbi pisarate. «Ma ei oleks seda kunagi võinud temast uskuda!»

«Ja sina nutad! Võtad seda nii traagiliselt! Tegid ise talle selle nõndanimetatud patu nii kättesaamatult salapäraseks, et see pidigi muutuma ahvatlevaks.»

«Ma ei või teda enam näha ega ühes temaga elada,» kisendas Kristiine ja asus pisaraid kuivatama.

Arutamm läks magamistuppa ja ütles sealt kähisevalt, sest ta oli parajasti kummardunud, et jalast kingi võtta:

«Sinu moraalisõgedus on niisama sünge kui Varitsa nihilism.»

Ta heitis magama, Kristiine jäi valvama. Silvia sammud kostsid ülevalt toast. Ta pakkis oma asju ja ootas hommikut, kogu aja endale kinnitades, et Kristiine tõekspidamised ei lähe talle nüüdsest peale enam korda.

1937

Hämaruse tõttu ma ei näinud teda hästi, kuid vaistude kaudu, mis mind kaitsevad, ma kompasin tumedasti, et ta on mulle võõras. Päris kindel see siiski ei olnud.

Oieti mitte midagi ei olnud päris kindel ja esimesel hetkel ma oleksin tahtnud kiirustama hakata.

Kas ma lähenejat kartsin? Ka see polnud kindel. Kindlasti mind valdas hirm alles siis, kui veendusin, et ma kogu oma püüdest hoolimata kuhugi ei jõua, jalad olid nagu kammitsais. Ning siis koondus mõte kasvava ärevusega ainult ühele asjaolule, mis üha võõrastavam hakkas tunduma: olgugi et ma teda võõraks arvasin, lähenes ta mulle ometi vasema külje poolt. Mõni asi see vasem pool, katsusin end lohutada, süda on ju küll seal, kuid viimasel ajal pole selles mingeid aardeid olnud.

Ent lugu oli hoopis lihtsam ja varsti see meenuski mulle vähemagi raskuseta. Minu parema õlaga on nimelt nõnda, et see on vasemast madalam, mitte palju, siiski aga sel määral, et see teravale silmale tähele panemata ei jää. Muidu pole mul selle õla vastu midagi, ta on mul võib-olla ülemäärast raskust pidanud kandma, võib-olla aga kannatab mõne hoobi tagajärjel mu tormakast noorusest. Olgu sellega kuidas on, ent kui mult on seletust küsitud, siis olen vastanud, et see on sõbra käe raskusest madalaks vajutatud. Sõprus kestis kaua, jalutati seltsis, sõber vasemal, käsi aga alati minu paremal õlal.

Naiivne ja kurblõbus vastus. Aga mitte madalas õlas, sõbra käes aga kaikaheobis ei seisa asi. Ja kui just neil asjaoludel poleks võõra lähenemine minus eriti võõrastust tekitanud, siis poleks neil vähematki tähtsust. Pentsiku loo sõbrast ma olin uudishimutsejate jaoks kergemeelselt välja mõtelnud, see oli lihtsalt romantiline vale või heal juhul ka kohane lollus ninatarkade rahuldamiseks. Paras annus säärast lollust ei tee kunagi paha.

Olin seda endale alati soovitanud kuni silmapilguni, mil see võõras mulle lähenes, sest ma polnud uskunud, et võidakse oma väljamõeldusi uskuma hakata. Nüüd aga võin ausõna juures kinditada, et niisugune protsess on siiski olemas ja et seda pole kuigi mugav kogeda. Kõigepealt pead loovutama igasuguse loogika ja tajud siis, kuidas su tahe vähehaaval libiseb käest ära.

Nõnda seisad viimaks mitmesuguste painajalikkude tingimuste ees ilma igasuguse kaitsevahendita.

Aga siis, kui võõras oma käe mulle õlale pani, katsusin veel kuidagi vastu vaielda, kinnitades endale kramplikult, et tolle ootamatult ligitükkinu käsi on mu õlal esmakordselt. Pole kunagi mul sõpra olnud, kellega varem oleksin nõnda jalutanud, tundes oma õlal ta kätt kogu tema armastuse raskusega. Ja hetkel, mil ta hakkas rääkima, oleksin ma meeleldi talle näkku karjunud, et kogu see lugu armastusest on vaid toores vale; tean kindlasti, et mu õlg madaldus kaikhooibi tagajärjel. Ja nii ma märatsesin oma sisimas ja sugugi mitte seepärast keeletult, nagu poleks ma julgenud või tahtnud tõde välja karjuda — ma lihtsalt polnud võimeline suud paotama.

Samal ajal tundsin ma kogu tema teravat pilku enesel.

«Oled sa ikka see, kelleks ma sind arvan?» küsis ta viimaks pikkamisi.

Vaatasin teda kähku ja vastasin samuti: «Ma ei tea.»

Ta hakkas naerma, see polnud kuigi kombeline, oli pigemini haavav.

«Sa olid kord joviaalne sõber,» jätkas ta jälle tõsinedes. «Mäletan, kuidas sa naeru armastasid, aga nüüd näid sa väga morn olevat.»

See lõi mulle häbi näkku; tal oli õigus ja paraku polnud ma ise osanud seda muudatust endas näha. Nii salakaval oli siis mu päevade ja aastate kulgemine olnud! Ühtlasi oli aga nüüd selge, et ta mind tundis. Millega pidin veel tõendama, et lugu sõprusest on kergemeelne väljamõeldis.

«Oleme omal ajal küllalt seltsis naernud,» jätkas ta ahvatlevalt, «ja nüüd otsisin just seepärast sind üles, et seda veelkord koos teha. Tahad naerda?»

Kehitasin õlgu. Mul hakkas jube; mõtlesin: ta on hull. Miks ta nii järsult ja ootamatult esitab mulle küsimuse, kas ma naerda tahan. Iseasi, kas selles tahtes midagi imelikku on. Ja kui ma ammugi naernud pole, siis seda rohkem ma tahaksin seda nüüd teha.

Oo naer, sa vaba mehe lõkketuli!

Kus ma seda laulu kunagi naersin? Kas mitte Väike-Aasias, Bosporuse rannal? Muidugi, ma tahan praegugi naerda. Mis takis-taski mind seda nüüd tegemast! Pole siin praegu seda valget peakest; seda väikest värisevat südant ega neid lapse sinisilmi, mis muudkui jälle valguvad pisaraid täis, kuuldes pommirünnakutest ja kõigest sellest, mis meile on jäänud jutustada. Tean, kuidas

võib nutta laps, kelle fantaasia on värskem ja pildirikkam meie omast, kes me oleme õppinud mööda mõtlema.

Ma mõtlesin end takistustest vabaks kujutleda, kuid need kujutelmad riisusidki mult naerutahte.

Võõras näis seda aimavat, kui ta küsis:

«Suvatseb su tõug praegu palvetada, et sa ei söanda naerma pahvatada? Tee vähemalt katsetki. Või on teid tabanud maa-väring ja uputused, nagu meil Anatooolias?»

Imelik, et ma põrmugi ei üllatunud, kui ma ta nüüd ära tundsin. Ütlesin ainult süüdlasena:

«Sina, Ahmed!»

«Viimaks ometi!» vastas türklane kergendusohkega.

Püüdsin end kuidagi vabandada ja küsisin, kuidas oli reis läinud. Reisimine pole praegusel ajal ju mingi naljaasi.

«Polnud vigagi,» vastas ta muretult. «Muidugi, mõningaid väiksemaid ebameeldivusi ju oli, kuid nendeski olen ise süüdi — oleksin pidanud eurooplasena riietuma.»

«Tühja!»

«Siiski,» jäi ta oma juurde. «Pälvisin türklasena kogu reisi kestel aina kaastunnet. Olete ju teie kõik siin nii inimarmastuslikud, nõretate osavõtust, ligimesele abivalmid. Ah, miks mina ei sündinud teie maailmajaos, kus evitakse nii humaniseeritud mõtviisi!»

Ta näis tõsiselt kurb olevat. Lohutasin teda kuidas oskasin, kuigi pidin möönma, et Euroopa kultuur on tõepoolest võimeline kõiki nähteid humaniseerima. Ka sõda ja muid sellega kaasaskäivaid rüüstatöid.

«Muide,» küsisin lõpuks, «miks pole teie veel nii kaugel, et maaväringuid ja uputusi humaniseerida?»

«Maaväring on õnnetus,» õhkas ta, «siin pole kedagi, keda kangelaseks tituleerida. Oleme lihtsalt vaesed mehed ja muud midagi.»

«Andesta, Ahmed,» ütlesin siis, «vestleme ei tea millest, ega tule meeldegi küsida, kuidas elad. Istud muidugi Bosporuse rannikul, imed piipu, jood kohvi ja meenutades oma rahva suurt ajalugu, vaatad unistavalt Musta mere poole. Olid tõesti ajad...! Muuseas, kuidas su kohvik läheb? Turiste on muidugi vähe.»

«Mul pole enam kohvikut,» lausus ta kiiresti. «Andsin selle käest ära varsti pärast seda, kui Atatürk mitmenaisepidamise keelas. Paradoksaalne muidugi: ürgtürklane keelab ürgtürgilised kombes. Kuid ükstakõik! Tõsi on, et andsin kohviku ära. See oli mõned aastad pärast sinu ärasõitu.»

«Noh, ja siis?» küsisin, kui türklane pärast nukraks muutunud lauset vaikis.

«Korjasin oma rahad kokku ja kolisin Anatooliasse, kus avasin pagariäri. Võtsin seal naise, soetasin perekonna ja kõik läks hästi, kuni ühel päeval olid praod jalge all ja rusud pea kohal. Naine sai raskeid vigastusi, lapsed pääsesid.»

«Ja sa ise?»

«Mina ise,» venitas Ahmed salapäraselt häält tasandades. «Sair hoobi pähe, roided muljuti sisse — vaikselt nagu sitikas kivi nihutamisel, mille alla ta on varjule pugenud.»

See jutt tundus seda võikamana, et ta sealjuures ise omaette vaikselt naeris. See tasa kähisev naer oli nagu osa hämarusest või nagu aja kulgemine vana kella löögieelses kähisemises.

«Kas nüüd on su tervis korras?» suutsin ootamatust jubedusest haaratuna vaevu küsida.

«Korras,» vastas tema muretusega, mis mu seisukorra veelgi ebamugavamaks tegi. «Õnneks polnud ma kuigi kaua haigemajas. Ainult nädal või paar, siis oli kõik möödas, valud, palavik ja viirastused.»

«Kõik?»

«Kõik. Nii ma ütlesin, kuid see pole ehk täiesti õige, sest mure laste saatuse pärast oli jäänud. Kuidas nad elasid, neil polnud ju kodu. Nende pärast oligi hea, et haigemajast peatselt välja sain. Nad olid lageda taeva all, millest, tōsi küll, ei sadanud midagi muud kui külma talvevihma. Igatahes oli pilt väga kurb, kui ma kodulinna tagasi tulin. Ja nagu selgus, parajal ajal, sest samal päeval oli pärale saabunud jahu, kuigi rusudes linnal polnud ainustki pagarit. Hankisin lastele kusagilt telgi ja sain oma tööstuse niivõrd korda, et juba kesköö paiku võisin kōpsetamisele asuda. See oli kõige sobivam aeg, kuna näljast ja vintsutustest nõrkenud lapsed siis magasid. Vaatasin nende kurnatud palgeid, lohkuvajunuid nagu maa, mida oli kes teab mis suur kannatus vapustanud, ja kōpsetasin väikseid kakukesti, mis saavad rutem kōpseks.»

«Tark pagar.»

«Jah, tark pagar. Ja suur pagar,» vastas ta. «Allah ise nägi mu tööd, kuid kakukesti ta ei kiitnud, sest need olid kōpsetatud sinu tõu nisust, ja see andis, vaata, missuguse leiva.»

Mu sõber Ahmed vaikis pika ohkega, võttis pärast pausi põuest paar kakukesti ja sirutas need oma tõmmul peol mulle näha. Ma vaatasin: need olid kivid.

«Noh,» muutus Ahmed taas ahvatlevaks, «kas tahad naerda?»

Mul oli selleks veelgi vähem tahtmist.

«Muidugi,» nõustus ta, «oleks barbaarne barbaarsuste puhul naerda, kuid mida sa oskad teha heategevuse puhul, mida saadakse võltsi inimlikkust ja ehtsat loomalikust vastamisi hõõrudes.»

Ning mu vaene Anatoolia sõber, kes, nagu mulle näis, oli oma loogikast hullunud, võttis mul puusade ümbert kinni ja asus mind luust ja lihast läbitungiva naeru saatel tantsitama. Nõnda kestis see, kuni sellesse hullustusse midagi kriiskavat lõi. Ahmed jäi ilmsesti kokkunult kuulutama ja mulle tuli päästev mõte.

«See on kukk,» ütlesin.

«Luba, et ma jätan oma turbani siia,» ütles ta kiirustamisest hingeldavana ja laskis minust jalamaid lahti. See tuli mulle nii ootamatult, et pidin kukkuma ja avasin ärganuna kohe silmad. Kinnitan, et mul ärganuna polnud rohkem tahet naerda kui unes. Kahtlesin hulk aega, kas see oligi uni. Katsusin järele, kas uks on lukustatud, ma ei leidnud turbanit, samuti ka mitte ühtegi pilu, kust ta oleks võinud sisse ronida. Aga milles ma nüüd kindel olen, on see, et mu vasem õlg on madaldunud. Sõbra käe vajutusest. Ja kui ma selles kindel olen, siis ma võin veel praegugi kahelda, kas see oli uni. Ning siis kardan ma, et türklane võib mõnel öösel tagasi tulla.

Kes pagan ajab teda Euroopasse! Kas ta ehk teab, et siin on kõik need, kes on julgenud loogiliselt mõelda, kodukäijaiks muudetud?

Õnnetu türklane!

1940

VIGANE JA TERVE

«Vaene Agnes!» ütles Virve ema sagedasti. «Vaene Agnes, mis temast küll tuleb! Kuidas ta oma elu elatud saab?»

Agnes oli luutiisikuse tagajärjel lombakas. Ta lonkas paremat jalga, mis oli hoopis peenikeseks jäänud, ja tegi käigul hüppelisi liigutusi, loopides käsi ja kiikudes ülakehaga. Lugu oli seda halvem, et ema oli tal juba ammugi surnud, isa aga tuntud uni-müts...

Onu Teodor, nagu Virve oli kuulnud Agnese isa kutsutavat, oli elukutselt joonestaja. Aastatelt oli ta juba keskeast üle. Ta loomus polnud hea ega halb, vaid selline, mis lubas elada ilma rõõmuta ja pisarateta.

Jah, kui lapsel puudub ema, siis pole ka isast enam suurt asja. Nõnda ütles Virve ema, kuigi onu Teodor oli tema vend.

Onu Teodor elas Agnesega linnas, igal suvel tõi ta tütre õe juurde maale. Rohkem ta oma õde ei külasthanudki. Kuid need korduvad visiidid sarnlesid igas üksikasjas eelmistega: onu Teodor astus tuppa tütrele käest kinni hoides, vaatas enne teretamist tähelepanelikult ringi, võttis siis taskuräti, pühkis sellega Agnese nii ägedasti higistavat nina ja andis alles seejärel kätt. Ent küsimata sellisest hoolest lapse higistava nina suhtes, kaldus jutt ikka mullusele ja tunamullusele joonele.

«Et see naine sul ka nii noorelt suri!» kahetses Virve ema. «Sina hoolid lapsest liiga vähe.»

Agnes oli kaheteistkümnepäevane, Virve alles kuuene. Virve mälestused onu Teodorist olid segatud ebamäärase kartusega. Mida ta onu Teodori juures pelgas, seda ta päris selgesti ei teadnud. Kuid naerda polnud ka midagi, sest too onu oli alati tõsine. Ainult teda ennast ei tohtinud liiga tõsiselt võtta, see võis meeletele viia. Ükskõik mida Virve ema talt polekski küsinud, ükskõik, millest poleks ka räägitud, ikka onu Teodor vastas hajameelsena jah. Sagedasti ta sealjuures ei kuulnudki, millest räägiti.

«Niisugune ta on!» ütles Virve ema, kui onu Teodor oli ära sõitnud, Agnest maale jättes. Ning siis algas lapse ülevaatus peatsimisega. Tal olid suured paksud juuksed, ning ta jäi alati Virve ema põlvedel magama. Ja kuigi ta ei kuulnudki, kuidas teda haletseti, tundus Virvele ometi, et ta just sel kombel oli kõige vaesem.

«Kas ta alati su nina kuivatab?» küsis Virve ema peaotsimist lõpetades.

Agnesel oli paha, kuid ta rääkis õigust, ei osanudki isa kasuks valetada.

Sel aastal tulid nad maale hilja. Oli juba südasuvi. Mullu ja tunamullu olid nad varem tulnud. Kuid oli muidki erinevusi, oli täiesti uusi üksikasju nende tänavuses tulekus. Kõigepealt nägi Virve, et Agnesel on kepp. Nüüd ta ei loopinud käsi ega hüpnud nagu eelmistel aastatel. Ning kui onu Teodor sisseastumisel tahtis jälle ta nina kuivatada, siis pööras ta end pahuralt ära, tõrjudes isa silmakirjatsevat hellust põlgliku grimassiga.

Kõndides kepi najal, oli Agnes teistsugune, tema hoiak nagu väarikamgi. Virvele oli see suureks pettumuseks. Oodates Agnest, keda ta armastas ja ema eeskujul kogu südamest haletseski, oli ta harjutanud end lonkama. Seda tegi ta kaastundest, sügavast osavõtust teise õnnetusele. Agnes oli vigane, tal polnud ema ning ta isa oli unimüts!... Ning tänu sellele imetlemisväärsele järeleaimamisvõimele, mida omavad lapsed, kaotas ta longates täiesti enese näo, omandas Agnese häälekõla ja ilme, muutus ise vaeseks Agneseks. Longanud teinekord tundi paar, tuli ta tuppa ja vaatas end peeglist, soovides, et temagi nina oleks higistanud. Kuid see oli ka peaaegu ainus iseloomustav joon, mida ta Agnest mängides ei suutnud edasi anda.

Lapsemeeli uskus ta, et saab Agnesele sel kombel oma kaastunnet osutada. Kuid nüüd oli Agnes siin ega longanud enam endist viisi. Virve lähenes talle sõprusrohketega naeratustega, ei jäänud talt sammugi maha.

Kuid Agnes oli vahepeal tujukamaks muutunud. Ta oli nimelt ise oma vigasuse pärast teadlikult kannatama hakanud. Miks oli just tema vigane? Ning nüüdsest peale oli tal raske taluda kaastunnet. Ta ei tahtnud olla viletsam kui teised, kuid just haletsemiste ja kaastunde kaudu, mis talle ühel või teisel kombel osaks said, tajus ta oma õnnetut vigasust. Eriti ärritavalt mõjusid talle Virve kaastundeavaldused.

«Vaene Agnes,» ütles Virve, nagu ta oli kuulnud sageli oma ema lausuvat, «küll sul võib raske olla!»

Seda ütles ta haletsevalt, kuidagi aidata tahtvalt, kuid Agnes tüdines sellest; varsti oli see talle läila. Kui Agnes nägi mõnda lille ja hakkas tõttama, et seda murda, siis jooksis Virve ette, tõi talle selle kätte.

«Sa ei saa nii kiiresti,» ütles ta. Ta uskus, et teeb Agnesele sellega teene, et on talle hea. Ja Agnesele pidi hea olema, teda

pidi aitama, teda pidi ümbritsema armastusega, sest Agnes oli õnnetu, kogu ta eelseisev elugi, nagu Virve ema sagedasti arvas. Kuigi Virve hoolega jälgis Agnese liigutusi ja näoilmet, ei osanud ta õigesti tõlgitseda seda tuska, mida ta Agnese näole nägi mõnikord tekkivat.

Nädala möödudes oli Virve niikaugel, et võis jäljendada sedagi Agnest, kes käis kepile toetudes. Ühel hommikul tuli ta tupp, kepp käes, lonkas ja ütles tere. «Tere. Kes meile tuli?» küsis ema.

«Agnes!» vastas Virve, Agnese häält järele aimates. Esialgu mõjus see kuidagi üllatavalt ja tekitas nalja. Agnest ei häirinud see niikaua, kuni ta arvas, et Virve teeb seda koerusest. Aga niipea kui talle selgus, et Virve lonkab samast kaastundest, mille ajel ta tõttas talle lilli kätte tooma, hakkas see lonkamine teda piinama. Ning siis korraga viskas Agnes kepi käest, hakkas hüplema vabalt. Ta lootis, et Virve satub kimbatusse. Nüüd tundis ta tahet Virvet piinata. Kes siis Virve oli? Kelleks ta ennast õige peab? Linnas olid Agnesel omaelised mängukaaslased. Nende kõrval Virve oli alles tita. Ent kui ta oli paarkümmend sülda edasi hüpanud ja tagasi vaatas, siis nägi ta, et Virve ilma kepita veelgi paremini teda järele aimab.

«Ahv!» ütles Agnes.

Agnes tahtis nüüd Virvet iga hinna eest solvata. Virve on vastik tirts, ütles ta endale igal hüppel. Ning siis jäi ta äkki seisma, vaatas ringi ja hüüatas:

«Ai, kui ilus lill!»

«Kus? Missugune?» küsis Virve, valmis juba jooksuma.

«Noh, see karikakar seal,» vastas Agnes ja hakkas lille poole hüppama, ise lauldes: «Karikakar, karikakar, meie aasa kaunitar.» Aga kui Virve ette jooksis ja karikakra talle kätte tõi, siis viskas Agnes selle maha, krimpsutas nina, öeldes, et ta polevatki seda tahtnud.

«Aga sa tahtsid ju!»

«Ei tahtnud. Just seda ma ei tahtnud.»

«Missugust siis?»

«Seda. Näed seda. Ei, seda seal,» vastas Agnes naerdes, narrides, teist segadusse viies ja piinates. Lõppeks murdis ta mõne õie, enamasti kõige viletsama, ja ütles:

«Rumal, ma tahtsin ju seda. Näed nüüd, missugust ma tahtsin. Näed nüüd, näed nüüd,» lõpetas ta, õit harilikult Virvele vastu nägu tõugates. Kui Virve oleks nutma puhkenud, siis Agnes oleks rohkem rahuldatud olnud. Mõnikord ta vihastus, ütles väike-sele midagi kärkivalt. Kuid siis ei olnudki ta kõige halvem. Kõige

halvem oli ta siis, kui ta peitis oma kurjad mõtted lahke näo taha, viis varjule leebetesse sõnadesse, küsides näiteks midagi selletaolist:

«Virve, kas sa lepatriinusid armastad?»

«Jah,» vastas Virve, kes ei armastanud mitte ainult lepatriinusid, vaid muidki putukaid, keda ta otseselt just ei kartnud.

«Lähme vaatama,» ütles Agnes sõbralikult, nagu kõige lõbusamat mängu alustades. «Ma nägin neid ennist noore ploomipuu tüvel.»

Siis jooksid nad sinna rõõmsalt, vaatlesid lepatriinusid, kes mööda ploomipuud hoolega üles-alla saalisid.

«Eks ole nad ilusad?» küsis Agnes. «Niisugused armsakesed!»

«Jah,» vastas Virve kiindunult. «Mis nad siit otsivad?»

«Salateid.»

«Puu otsast?»

«Noh, kas nemad siis teavad... Näed, kuidas nad lehtedeni lähevad, ja sealt tagasi pöörduvad.»

«Viime nad siis salatite juurde,» ütles Virve.

«Eks sa vii,» vastas Agnes ükskõikseltselt.

Ning siis vaatas ta pealt, kuidas Virve suure õrnusega oma väikeste peokestesse korjas lepatriinusid, et neid hiljem niisama õrnalt salatilehtedele raputada. Ja alles seal tuli Agnese kurjus oma peidikust välja. Nagu poleks Virvet sealjuures enam olemaski, keeras ta korraga salatilehed kokku, tõmbas taime kogu juurtega välja ning jooksis suure hõiskamisega sinna, kus parajasti juhtusid kanad olema. Seal viskas ta salati kanade ette, kes kokku joostes selle koos lepatriinudega alla neelasid. Kui Virve nüüd ometi viimaks nutma puhkes, pööras Agnes talle pahuralt selja ja ütles:

«Mis sa niuksud. Kanad on ju ka armsakesed. Ja vaata, kuidas see neile maitseb. Vaata, vaata!»

Siis jooksis ta ära, rõõmsalt lauldes: «Karikakar, karikakar, meie aasa kaunitar.»

Ta teadis, et Virve talle nüüd enam hulgal ajal järele ei jookse ning istus kusagile põõsa taha, kust teda ei nähtud, nautides oma üksindust või õigemini seda rahutust, mis ta nii hullusti kannatava südame nüüd segamini pööras. Seal kujutas ta enesele, kuidas Virve kodus nutab; kuidas ta tolmust otsib lepatriinusid ja nutab; kuidas ta seisab noore ploomipuu juures, lepatriinusid haletseb, neilt andeks palub ja nutab, kramplikult, kogu südamest, nagu ainult Virve nutta oskab.

Sagedasti, kui ta oli väikesele halb olnud, hakkas tal endal

sellest hiljem kahju. Kuid ta varjas seda. Ja kui Virve otsis lepitust, ütles ta ärritatult, järsult:

«Ole vait ja ära pirise! Mis sa niuksud! Kui tahad ja pead kedagi haletsema, siis haletse oma putukaid, kuid jäta mind rahule. Sõrmed alati kleidi äärest kinni ja muudkui kiunub, et küll sul on raske ja küll sa võid õnnetu olla.»

Ajapikku Virve tõmbuski oma kaastundega tagasi. Ta ei tõtanud Agnesele enam lilli kätte tooma, kuigi Agnes teda mõnikord selle eeldusega kutsuski noppima. Virve oli muutunud umbusklikumaks ja ettevaatlikumaks; ta oli liiga sagedasti sõrmede pihta saanud. Vahel lonkas ta ikkagi veel, kuid tegi seda nüüd seal, kus teda ei nähtud. Kui Agnes kuulis teda üksinda sirelite taga hüppavat, siis asus ta südamesse jälle tusk.

«Karikakar, karikakar...» laulis Virve. Va vastik tirts, mõtles Agnes, eks ta hüpaku ja laulgu.

Suvi oli jõudnud juba niikaugele, et rukis tõmbus kollaseks ja hakkas kahisema. See kahin jooksis ühest põlluservast teise, kõrred sosistasid lähenevast lõikusest ja sügiseist. Ning ühel päeval õhtu eel olid lapsed kaugel kännustikus. Agnes heitis pikali, pani käed pea alla ja vaatas taevast. Ta ei tahtnud täna rääkida ega mängida ja Virvel oli igav.

«Lähme koju!» ütles ta juba mitmendat korda.

«Eks sa mine,» vastas Agnes, vaadates Virvet ühest silmanurgast. Kui Agnes oleks öelnud seda vihaselt, siis Virve oleks võinud kodu kaevata. Kuid Agnes lausus seda igakord vaikselt ja sõbralikult.

«Ma ei oska ju,» vastas Virve.

«Aga minul on niiviisi hea.»

«Agnes!»

«Mis sa tahad?»

Varjud pikenesid, päike laskus metsa taha, hämardus, kuid Agnesel oli ikka hea selili olla ja taevast vaadata.

«Ah sinu jalal on niiviisi hea?» küsis Virve jälle korraga kaastundlikuks muutudes.

«Jah, minu jalal on niiviisi hea,» vastas Agnes.

«Eks sa ole siis pealegi, vaene Agnes,» ütles Virve ja muutus hoolitsevaks. Kuid seda Agnes ei talunud. Ning ta tõusis üles ja ütles, et tahab märke minna.

Metsa all oli päris hämar. Sealpool mäge oli soisi heinamaid. Kui nad mäele jõudsid ja alla vaatasid, mõtles Agnes, et soo mäe all põleb. Ta kohkus, kuid sai varsti aru, et see on udu. Udu oli tihe ja liikus kergelt hõljudes.

«Vaata!» ütles Agnes oma äsjast kohkumust meenutades.

«Mis on?»

«Põleb! Mets põleb!»

«Ma kardan,» ütles Virve.

«Mina ka,» vastas Agnes. «Kui tulevad kõik need loomad, rebased ja karud, kes tule eest põgenevad... kuule, juba praksumski midagi.»

Ning Agnes hakkas kogu kehast värisema, kuigi ta põrmugi ei kartnud.

«Lähme minema,» ütles Virve sosistamisi, usalduslikult ja suurema vastu liibudes, nagu laps ikka, kui ta kardab.

«Jah, lähme,» vastas Agnes samuti. Ning siis hakkasid nad jooksuma, Agnes ees ja Virve tema kannul. Vigane võttis kogu oma jõu kokku, vedades end kõige paksemast räsmust läbi. Tema üleolek kasvas sedamööda, kuidas tummaks hirmunud väike maha jäi. Nii jooksid nad sõnatult mäest alla, kuid kannustikus Virve kukkus, sest korraga hakkas ta nutma, hüüdma, paluma ja, nagu hääle järgi võis otsustada, ei liikunud enam paigast.

Nüüd jäi ka Agnes seisma. Tema lonkas, kuid polnud kukkunud; tema oli vigane, kuid ei kartnud midagi. Katsugu Virve, see väike tirts, edaspidi teda veel haletseda!

«Appi! Appi, Agnes!» kostis kannustikust meeleheitlikke hüüdeid. Virve appihüüdeid kuuldes hakkas Agnes tulnud teed tagasi hüplema, lõõritades sealjuures rõõmsalt, nagu poleks midagi juhtunudki: «Karikakar, karikakar, meie aasa kaunitar!»

Virve oli kändude vahel kummuli ning ta hüüded ja nutt olid muutunud hirmust peaaegu hääletuks lõõtsutamiseks. Nüüd jooksis ta Agnesele vastu, klammerdus ta külge, ikka veel teadmata, et teine oli talle valetanud, ta meelega maha jätnud.

«Ära nuta, vaene Virve!» ütles Agnes.

Virve ei saanud sõnagi suust. Temale mets mäe taga põles ikkagi veel ja kusagilt tulid rebased ja karud, tormas tuli hirmsa raginaga...

«Ära karda, vaene Virve!» kordas Agnes.

«Põleb!» hüüatas viimaks Virve nagu õhku ahmides.

«Ei põle, ei põle!» vastas Agnes rahustavalt. Ja tervele julgustavalt kätt andes: «See oli ainult üdu, vaene Virve!»

Kuna Virve koduteel aina nuuksus, ütles vigane seda veel mitugi korda, hella mõtlikkusega ja kuidagi unistavalt.

1946

Kevad metsamail oli maha jäänud sellest kevadest, mis lõõritses väljadel. Niipea kui päikesepaistelist ja kuiva rinnakut pidi esimesele künkaharjale jõuti, avanes vaade laane orguderohkesse rüppe, täis talve ja lund. Hingeldades ja ähkides jäid mäelejõudnud teineteise kõrvale seisma. Sel hetkel näis elatanud abielupaar üksmeelne olevat. Kuid see mulje kadus varsti, kui nad rääkima hakkasid.

«Tule jumal appi!» hüüatas kõhetu naine, kes toetus sarapuukepile ja näis vaevu jalul püsivat. «Seda lund, mis siin veel ei ole!»

Nad olid mõlemad väga vanad, kuid mees, vastandina naisele, oli tüüakas ja turske. Ta hoidis vasemas käes saagi ja kirvest, paremas aga mõõdupuud, mida temagi kepi asemel tarvitas.

«No kust siis sina siia oled rännanud, et sa seda esimest korda näed?» küsis ta naiselt ja tõukas saepeaga vastu sarapuud, mille urvad löid kohe tolmlема.

Neil oli raieluba küttepuudele kolhoosi metsast.

«Ei tule mina selle lume sisse trampima!» ütles eit. «Eks sa, pime, oota veel nädal või paar.»

«Vaata juttu, mis sa ei räägi!» põlastas vanamees. «Mis asja sa enam ootad? Oota ja oota, kuni paras aeg möödas.»

«Sina nüüd tead.»

«Mina jah.»

Vanadus on halastamatu: ta laseb iseteadvustki jonnakusena paista.

Künkaharjalt viis orgu lumme sõtkunud jalgrada, järsk, jäine ja libe.

«I ähme,» ütles taat oma mõõdupuud kepina püsti lüües.

Vana naine järgnes talle kirudes, hädaldades ja ennast haletsedes. Ta oli terve talve põdenud ja hinge vaakunud. Seda oli kõigest näha.

«Ei sinul ole ka küsimist,» kaebas ta. «Eks sa ometi näe, et minu jõud on otsas.»

Ta püsis vaevu vanamehe kannul. Neile märgitud puud kasvasid järgmises orus. Kui nad esimesest olid läbi läinud ja uuele künkale jõudsid, ei jäänud nad hinge tõmbama teineteise kõrvale.

«Ma kohe ei jaksa enam,» kurtis eit, kes oli seisma jäänud künkaharjast sammu kümme-viisteist madalamal. Vahemaa, mis oli tekkinud käimisel, jäi püsima ka puhkehetkel.

«Kui ei jaksa, mis sa siis enam elad — sure maha!» vastas taat, kes kogu aeg oli vaikinud.

Nendest mitte kaugel lõhnas remmelgas, õitselepuhkenud kollased urvad nagu liblikad. Teises orus, esimesest sügavamas, ulatus lumi poolde sääarde. Ja siin algaski töö. Lumel põlvitades, ohkides, lõõtsutades ja lugematuid kordi hinge tagasi tõmmates lasti kuusk jalalt maha. Õhtuks oli puu laasitud ja nottideks saetud. Metsast lahkuti hõõguvat sõeladet ja hämarust maha jättes.

«Ei seda tea, kas minust teisel hommikul enam tõusjat on,» kahtles eit.

Kuid ta tõusis. Mis sai ta küsida sellest, et ta pea uimendas, kaelasooned olid kanged ja käsivarred valutasi — tema mees oli olnud sulane, mõisamoonakas, rentnik, kehviktalunik ja kõige viimaks mõnegi aasta kolhoosileiba maitsnud. Kas oli tema kurtmine aidanud? Kas oli temale kunagi hõlpu antud? Kas oli korragi elus tema ristluudest küsitud?

Kui ei jaksa, siis sure maha!

Seda oli talle alati öeldud. Lihtsalt. Talupoja halastamatusega, mida ei saa eraldada looduse halastamatusest. Ning ta tõusis tol teiselgi hommikul, kuigi aietades.

«Näe, sul on hing ikka veel sees!» imestas taat. Ja hetke pärast, kui eit ei vastanud: «Kas lähme aga siis jälle saepead piinama?»

«Pole sa seal saepea otsas ise sugugi parem kui mina,» vastas talle eit. «On see hing sinulgi paelaga kaelas.»

See tähelepanek oli teda lohutanud juba eile, sellega trööstis ta ennast tänagi.

«Hing paelaga kaelas jah,» vastas vanamees alles metsas, alles siis, kui oldi kahest orust jälle läbi hingeldatud. «Ega need aastad minustki maha jää. Pole meest enam ollagi.»

Sagedasti, nagu saag puusse, jäi hing rindu kinni.

«Kui sa teads'd, et sinust pole enam meest, mis sa siis sellest raieloast võtsidki?» küsis eit kurjustavalt.

Vanamees nohises meelepahast.

«Või ütelnudki neile, et meist pole enam lõikajat.»

«Kellele neile?»

Küsimused nii selgete äsjade juures vihastasid eite: on tema siis enam nii tugev, et teisel vaja veel sõnadega kimbutada.

«Eks sa, pime, ise ometi tea, kust sa ta said,» ütles ta saagi seisma jättes.

Ent kimbutamine vanamehe poolt jätkus.

«Eks sa aga ütle siis, kust.» seati uus lõks üles.

Vanamees oli muigav, teades juba ette, mis nüüd tuleb.

«Mõisast!» karjuski eit kuidas keelepaelad veel vähegi võtsid.

«Kus see sul on?»

«Või, mädand! — kolhoosist. Eks sa rääkinud esimehele.»

«Mis ma sellest temale pidin rääkima — võõrale inimesele.

Ega tema tule sulle puid saagima. Näe, omadki ei võta asjaks.»

«Ise ikka rääkisid, et lallepojad lubanud tulla.»

«Jah, millal? — kahe nädala pärast.»

«Ega need puud sul metsast ära jookse?»

«Puud küll ära ei jookse, aga hiljaks jääb.»

«Sind oma jutuga!»

«Ja-jah, nüüd on õige aeg. Oleme aga kärmed nühkima, et saaksime laupäeva õhtuks valmis.»

Seda juttu oli eit varemgi kuulnud. Pime vanamees, jookseb nagu surmaga võidu. Laupäeva õhtuks! Eit ohkas ning ütles kuuldavalt:

«Ei jõua ka ükskord kätte see surmalaupäev, et saaks kõik valmis.»

Ja siis nühitigi üsna tükk aega vaikides, vaikides ja omateada kärmestigi. Et metsa oli tulnud hilja, ei mõeldudki lõunat pidada. Päev kaldus õhtusse, orust kadus päikesepaiste; õhtu varjus jätsid mesilased maha tolmlevad sarapuu-urvad ja remmelga, mis õitses künkal kahe oru vahel. Kuid nüüd olid laanes kuuserästad vilistama hakanud, hõiskavalt ja kooris, otsekui tervitades järjest tihenevaid õhtuvarje, otsekui rõõmustades, et peatselt jõuab kätte varakevadine öö, pruunjas, vaikselt vulisevate veeniredega, õrna, kauge ja alles kesköö paiku lõplikult kustuva hõõgusega loodetaevas...

Laupäeva õhtuks! vingus saag. Nüüd on õige aeg! paukus kirves. Kärmesti, kärmesti! praksusid karpad ja oksa kragid, kui eit neid sületäitena lõkkesse viskas.

Ta polnud enam kaua oma suud avanud, sest nüüd oli ta otsustanud rühmata viimse jõuraasukeseni, kuni ta siiasamasse kápuli langeb ja enam ei tõuse. Jah, kuni ta enam ei tõuse, sest oli ta senigi mitu korda kukkunud, kuid ikka end uuesti jalule ajanud.

Seda kõike oli vanameeski näinud. Ja kui eit enda järele toorest hagu vedades taas komistas ning seejärel lumme vajus, nagu oleks see pehme ja valge säng, kus hea puhata, lausus ta manitsevalt:

«Eks sa jäta nüüd pealegi järele, eks sa hakka ka koju minema!»

«Kõik ilm käib ringi,» ütles eit, kui oli end oma pehmes lume-sängis istuli ajanud. Ning siis, juba püsti tõusnud: «Kurat sinu sissel!» Ent veelgi hiljem, jalgu ja keppi koduteele seades: «Haledus tuleb peale, kui hakkad mõtlema.»

«Anna aga tööle takka ja ära mõtle midagi,» soovitas vanamees ega osanud end milleski süüdlasena tunda.

Siinsamas läheduses vilistas kuuserästas, keeruliselt ja pikalt. Kuid lühikeselt ja lihtsalt paukusid kirvehoobid. Ning kaja rändas laande, huikas seal otsekui igatsev noormees või neid.

Kaks tundi põmmis vanamees kuusepakkusid. Kui ta koduteele asus, oli päike veerenud. Aga taevas helendas: Ja kui taat teisest orupõhjast silmad üles löi, nägi ta künkaharjal eite, kes seal edasi-tagasi uitas.

«Minu kullakene!» imestas vanamees künkalt üles vaadates. Ja kui ta eidega hiljem kokku sai: «Sa oled ikka veel metsas!»

«Ja kuhu ma siis pidin minema?»

«Kuju.»

«Kus ma siis lähen, kui ma seda teed ei leia.»

«Sa ei leia teed!»

«Jäin puhkama teises orus,» hakkas eit jutustama, «ja kuulasin kuidas sa ikka põmmisid — oleksid nagu kirstu kaant kinni löönud.»

«Sa armas aeg!»

«Orust üles tulles läks korraga silmade ees kirjuks; ei ma osanud siis enam kuhugi minna.»

Seda öeldes eit naeratas, nagu oleks see asi talle endalegi nalja teinud. Ta oli kuidagi võõrastavalt muretu ja kuidagi tuttavlikult häbelik. Selles häbelikkuses oli midagi väga kauget ning ühtlasi midagi tütarlapselikku. Ja vahest seepärast pidi vanamees nüüdki imestama:

«Minu kullakene!»

Aga eit hoidus talle üsna lähedale, nagu kardaks ta koduteed uuesti jalge alt kaotada.

«On sul, vanamees, ka ikka kalk süda sees,» ütles ta raas aega hiljem ja väga vaikselt. «Eks sa ometi näe, et minust pole enam midagi järele jäänud.»

Taamal hambulise laaneharja kohal, mis meenutas ülespoole pööratud saetera, rändas noor kuu, ahtake ja pisut nagu küürus või kummargil.

«Juba hakkad sa jälle riidlema,» ütles vanamees manitsevalt. «Ära ole, ära ole minuga pahane; eks sa tea, et küttepuid peab noore kuuga lõikama. Ja nüüd on selleks õige aeg. Vaata, kui me

homse ja ülehomse päeva veel nühime, siis saame puud, mis annavad head valu ega lähe seenetama.»

«Kas nüüd on siis noor kuu?» küsis eit.

«Ei sina tea enam kuuloomisest ega millestki,» imestas vanamees. «Kalendrilehte sa ka ei viitsi keerata, aga eks sa vahi nüüd, kes seal metsa peal helendab.»

«Ei mina näe!»

«Oh sind küll! Näe, vahi ikka sinna...»

Nüüd hakkaski eit otsima noort kuud sealt, kuhu vanamees oma kirvevarrega ette sihtis. Kas ta midagi nägi või eksis ta pilk niisama mööda taeva laotust, kes seda teab, kuid põrmukese aja pärast ütles ta ometi alistunult:

«Kui sedamoodi, eks siis pea ikka katsuma, eks siis pea ikka katsuma ja nühkima.»

«Nojah,» tõendas vanamees rahulolevalt, sest pole kuigi hea tunda end süüdlasena, kui su süda süütu ja kõigest puhas on.

1956

RASKE MÄLESTUS

Oli suvi. Majaesine muru säras hommikuses päikesepaistes. Mängisin seal koeraga, keda hullupööra armastasin. Me jooksimine ja püherdasime. Me istusime vastamisi, temal keel põigiti suust väljas, kõrv kahekorra, ilme keigarlikult ülemealik. Mulle näis, et ta mind sõna-sõnalt mõistab. Vaatasin ta tarkadesse silmadesse ja hakkasin uskuma, et nüüdsama avab ta suu ja vastab mulle inimkeeli.

Hetk hiljem vastas ta mulle tõepoolest, ent teisiti kui olin oodanud: jooksis lillepeenra juurde ja tõstis jala üles...

Hakkasin karjuma ja jalgu trampima. Siis puhkesin nutma ning läksin ära, südames valus haav. Olin unustanud, et ta on koer.

Et ta koer on, selle unustasin ma seda sagedamini, mida rohkem teda armastasin. Minu armastus tema vastu oli nagu rippisild kuristiku kohal, mis meid teineteisest lahutas.

Kord istusime jälle muruserval, kuumusest lõõtsutades. Tookord tuli vana puusepp, mu hea sõber, oma töötoast ja kükitas meie juurde. Tean, et ta mind ja mu koera armastas. Nüüd sirutas ta koerale oma suure kämbla ja peni pani sellesse oma käpa. Vanamees oli meelitatud. Ta ütles: «Tere, va sõber, tere!» ja sülitatas koerale heasüdamlikult suhu. Siis läks ta metsast aisuapuud tooma ja minu koer vaatas talle igatsevalt järele...

Seekord ma ei hakanud jalgu trampima, karjuma ega nutma — ahastasin tummalt. Sellest on juba viiskümmend aastat möödas, ent vahetevahel jään ma praegugi veel mõttesse: miks ei taha ega taha see raske mälestus ununeda?

1956

Mul on, või õigemini, mul oli palju vendi. Üks neist, keda enam ei ole, oli aednik. Ainsana seitsmest kasvatas ta vurrusid, mitte lühikesekärbitud, vaid pikki, mis näisid õielõikaja tundlatena. Ainsana seitsmest oli tema see, kellega ma kordagi ei tülitunud, kuigi põhjust oleks hea tahtmise juures leidunud. Mind takistas temaga kaklemast üks mälestus lapsepõlvest, mil ta minule midagi voolides kätte lõikas. Tema aga ei saanud kunagi ega kellelegi halba sõna öelda.

Ta polnud enam poisike, kui rentis tüki maad, et hakata kasvatama lilli — omal käel. Värske aiarentnikuna ta ühel päeval ütleski:

«Saad sa mulle öösel abiks tulla; talv on juba ukse ees ja minu lillemullad ei ole veel valmis.»

Lillemullad! Roos, alpi kannike, krüsanteem! Ma teadsin, mis see tähendab: tuli kanda toobrit vahepuuga õlgadel, nina kinni hoides ja imestades, kuidas mu tõsine vend järjest humoorikamaks muutub.

Niisiis panin ma selga kõige närusemad riided ja läksin kesköö paiku venna juurde. Paistis täiskuu. Oli valge ja meie ei komisitanud toobriga, mida ma kõige rohkem olin kartnud.

«Ära haise enam, vaid hakka lõhnama,» ütles aednik oma koppa liigutades. Mullahunniku otsas toobrit kummutades lausutas: «Ärka surnuist, muutu inetust ilusaks.»

Ta oli suur spetsialist omal alal.

Kaks-kolm tundi hiljem, kui linnake magas ja isegi ööhulgu-seid oli harva liikumas, lõpetasime töö, mida nüüd ülemeelikutenä nimetasime «esteetiliste naudingute eelkursuseks». Siis viitsime veel aega. Sel öösel jutustas mu vend palju sellest, kuidas krüsanteeme kasvatada. Lahkusin alles vastu hommikut. Ja siis juhtus see, mis iseloomustab mu venda kõige paremini. Üle õue minnes nägin meest, kes seisis puuriida ääres ja halge sülle ladus. Varas! Puuvaras!

Ma võtsin vargal kraest kinni ja tõstsin kisa.

Mu vend, vasem käsi püksitaskus, tuli kohe välja.

«Mis siin on?» küsis ta väarikalt, parema käega oma pikki vurrusid keerutades.

Minu vastus oli lühike:

«Tabasin mehe, kes tahtis su puid varastada.»

Ütlesin seda ärritatult, võib-olla isegi vihaselt. Varas seisis puuriida ääres kuuvalguses ja värises, teadmata, mida tabajad kavatsevad temaga ette võtta. Mu vend vaatas varast uuditsevalt, vahest isegi imestunult.

«Kus need puud on, mis ta varas... võtta tahtis?» küsis ta siis, teistki kätt taskusse pistes.

«Viskas hirmuga maha,» hüüdsin pealekaebavalt.

Nii ma ütlesin, vaadates venda huviga. Ta hakkas naerma oma kõige heasüdamlikumat naeru ja ütles puuriida ääres lõdisevale mehikesele minu kohta:

«Ta on alles poisike; tormab ja tõstab kisa rohkem kui tarvis.» Ning hetke pärast, kui varas ei vastanud: «Mis sa ootad — korja oma halud ja lase jalga.»

Lase jalga!

«Kas sa ehk liiga jämedalt ei väljendanud?» küsisin mina, kui varas oli väravast välja läinud.

Mu vend naeratas.

«Sinu arvates tuli ta vist naljapärast võõrast riidast puid võtma,» ütles ta end sirgu ajades, sest ta hoidus juba siis pisut vimma.

Nägin, et tal oli raske inimest vargaks nimetada. Armastasin teda ta headuse pärast, ent nüüd olin solvunud ja ütlesin kiusakalt, pilkavalt, nimme:

«Sa vabanda minu käitumist — varga ees!»

Mu vend kehtas õlgu ja läks ära midagi vastamata. Aga kunagi hiljem kokku saades jäi ta mulle hulgaks ajaks otsa vaatama, lõpuks naeratas kuidagi haletsevalt ja küsis — tasahääli, nagu oleks jutt mingist minu häbiteost:

«Mis sina siis mõtlesid temaga peale hakata?»

Mul oli piinlik. Sel hetkel ma siiski vihkasin oma venda, vihkasin nõnda nagu see, kes tunneb, et ta on halvem. Kuid ma ei saanud öelda talle teravusi — piinav mälestus seisis meie vahel. Pealegi olin ma temast palju aastaid noorem.

Nõnda oli tookord. Hiljem hakkasin seda lugu teisiti mõistma. Vabandada varga ees, et teda oli tabamisel ehmatatud; julgustada teda ja öelda talle, et ta võtaks oma halud ja kaoks — seda võib kas suur humorist või õnnelikult armunu.

Humorist ta ei olnud, ent ta oli armunud oma töösse, mulla-hunnikutesse, lõhnadesse ja värvidesse — lakkamatult. Tema oli armunud ellu ja armastusse, ning seepärast on hea, et ta puhkab nüüd männi all, mis ta kalmu kohal kohiseb — lakkamatult.

1956

Võisin olla kahekümne-aastane või veidi üle selle, kui esmakordselt armusin. Neiu aga, seda tean ma kindlasti, sai tol kevadel kaheksateistkümneseks. Tema ema oli kangur, tema isa — samuti vabrikutöölaine — oli olnud armetu joodik, kelleks neiu vend, ametilt kingsepp, oli siis just saamas.

Juba see, et ma seda kõike olin teada saanud ja teada võisin, et ta seda kõike oli mulle jutustanud, tõendas, et neiu mind armastab. Kui need andmed tema perekonna kohta oleksid olnud teistsugused, kui ta isa näiteks oleks olnud pankur, ema lauljatar ja vend ka kõige korralikum inimene maailmas — ma ei oleks ikkagi õnnelikum olnud. Mulle oli tähtis see, et ta mind usaldab; see tegi mind uhkeks. Õilistava usaldusega aga algab iga üllas armastus.

Ent ometi: kui arad me selle usalduse juures olime!

Neiu tuli aiatüdrukus sinna, kus mina oma ametit õppisin, varakevad, ja alles suvel, kui kasvumajade klaasid lubjaga üle piserdati, me leidsime esimese võimaluse suudlemiseks. Mina töötasin kasvumajas, neiu astus sisse vaid hetkeks, midagi sinna tooma või sealt võtma. Kogu ülejäänud päeva kuulsin ma teda aias laulvat. Ta kastis, käis kannudega ringi ja laulis. Kuulates ta häält, tundus mulle, et ta laulab tantsides. Meil oli nüüd oma saladus. Kui tähtis see tundus!

Sellest ajast peale oli tal sagedasti asja kasvumajja, kus mina töötasin. Ja mina teadsin, et ta lühikeseksloigatud blondid juuksed on karedate nagu takud või hein. Mu peopesad ja põsk tundsid seda karedust nii päeval kui öösel. Tuulest, päikesest ja mullast, mõtlesin mina. Ja minu suvine magamisase hobusetalli kõrval kuuris oli täis unistusi, igatsust ja õnne. Hein mu külje all oli niisama kare kui ta juuksed.

Tuli sügis. Vihm pesi kasvumajade lubjatud aknad puhtaks, kuid nüüd varjasid meid võõraste pilkude eest õitsvad krüsan-teemid.

Nagu sügis suvele, nõnda olid lauluajale järgnenud tõsisemad jutud. Ei minul ega temal olnud oma korterit. Meie unistasime toast pliidiga — oma veeämbrist, kirvest, pesukausist... Kui hea oleks sügisõhtuti oma kolde juures kahekesi istuda!...

Vihmapõrin kasvumaja klaasidel oli meie unistustele saatemuusikaks.

Kuid varsti hakkasin ma oma väljavalitu silmis märkama nukurust. Mida päev edasi, seda rohkem mulle näis, et ta kannatab ja midagi minu eest varjab. Tal oli raske, ta näis tundvat end süüdlasena. Tabasin sagedasti endalt ta pilgu, mis oli kahetsev ja mind haletses. Ning siis ühel päeval ütles ta mulle, silmad täis pisaraid:

«Anna andeks, kuid ma olen mõtelnud, et meie abielust ei tule midagi välja.»

Ma ei hakka kirjeldama, mida mu süda siis tundis.

«Miks?» sain ma kuidagi küsitud.

Ta laskis mul kaua vastust oodata.

«Vaata,» nuuksus ta viimaks, «ma olen alati mõtelnud, et minu mees peab olema tuletõrjuja.»

«Miks?» kogelesin ma uuesti.

«Neil on munder,» vastas ta lihtsameelselt. «Nende rinda ehitakse aurahadega. Kuid mis peasi: kui tuletõrjuja sureb, siis maetakse ta pidulikult. Läheb läbi linna surnurong ja orkester mängib ees leinamarssi.»

«Ja sina tahad, et su meest nõnda maetakse?»

«Jah, vaskne kiiver kirstukaanel,» vastas ta.

Niisugune on lugu sellest õnnetust armastusest. Miks ei hakanud siis minagi tuletõrjujaks, et marssida paraadidel mundris ja elada lohutava mõttega: ükskord maetakse sind orkestri saatel ja sinu naine, kuigi nüüd mustas, on ometi õnnelik nagu pulmapäeval. Olen mõtelnud ja endalt küsinud, miks ei tahtnud või ei märganud sa tookord midagi ette võtta oma armastuse päästmiseks?

Tookord!...

Kuid kas oled sa seda hiljemgi märganud või tahtnud?

1956

Kui ma olin kolm kuud pankrotistunud notari juures tema pangale panditud talus juurviljakasvatajaks olnud, siis ütlesid mulle sõbrad, et mu silmad on auku vajunud. Veel kolm kuud hiljem väitsid nad mind olevat näost roheliseks muutunud. Siis hakkasin ma habet kasvatama. Mulle kasvas ilus panthabe ning sellega nägin ma välja nagu Kristus Oberammergau kannatusmängudel.

Ent notari perekonnas toimusid kannatusmängud igal hommikul, lõuna ajal ja õhtul söögilauas, kus minagi istusin, nagu mu kaup ette nägi. Meid oli seal palju, inimest seitse: perenaine, peremees, kaks tüdruku, poeg, minia ja kõige viimaks mina oma panthabemega — näljasem kui teised, sest ma tegin tööd. Kuid ma ei taha ülekohtune olla: ka teistel oli oma tegevus. Nii oli peremehe ametiks vekslite pikendamine, mis tekitas talle küllaltki jooksmist ja peavalu. Perenaine peksis keelt, käis kaardimooride juures ja valmistas mõnikord kunstlilli. Kuid väsitav oli ka alatine valmisolek kaklemiseks ja riiuks. Riielda said kõik, eriti poeg, kelle kireks olid hasartmängud, ning minia, kes porisedes oli alistanud oma saatusele olla perekonnas köögitudrukus. Noorem tütar, alles laps, käis koolis, vanemast pole palju ütelda. Ta toimis kusagil ametnikuna; nooruses üpris hellitatud, oli ta nüüd väga haritud ja kartis tõmbetuult, ent — ime küll! — nurises harva, kui vanemad ta kasina palga endi kätte kiskusid, et seda vekslite pikendamiseks kulutada. Konkreetsemalt: mässu vanemate teguviisi vastu tõstis ta üksnes kevadeti, tedretähnide, oma peene ilu vaenlaste ajal. Siis väitis ta minestamiseni, et tal puudub raha selle iluvea vastase kreemi ostmiseks. Kuid siis sai temagi võtta, ja mitte sugugi paremate sõnadega kui vaene minia, kellele endise baaridaamina heideti ette ebaväärikat päritolu ja halba minevikku.

Ainult minuga riikas perenaine ei tapelnud. Vastupidi, minule oli ta armulikkus ja lahkus ise. Söögiajal istus ta üle laua minu vastas, juuksed sassis, peas tavaliselt mingi kootud müts. Ta mängis perekonnas üldiselt ülemjuhataja osa, eriti ilmnis see aga söögilauas. Siin peatus ta luurav pilk aeg-ajalt sööjail — neil, kellel olid head hambad ja kes unustasid lubatud tempo, hakkasid kiirustama. See omapärane, perekonnas kindlaksmääratud mõõdotunne kehtestati tol õnnetul päeval, mil pereisa, hambutu

ja ablas, püüdes noorematega sammu pidada, neelas puremata pala kurku ning pidi hinge andma.

Kõik mäletasid veel lämbumisohus oleva pereisa hirmsaid lækastusi. Ent siiski juhtus vahel, et üks või teine hakkas neelama lubatust kiiremini ja söömaaeg ähvardas jällegi elukardetavaks võidujooksuks kujuneda. Seda takistas perenaise pilk, mis peatus jäigalt süüdlasel, kellele hoiatavalt öeldi:

«Hull, mis sa õgid — tahad papast lahti saada või?»

Perekond talitses oma ülekäte kippuvat söögiisu kuulekalt; papa minu kõrval ägises meeleehest. Nagu näete, võib abikaasaliik poolehoid ja armastus künismiski avalduda.

Minule säärast etteheidet ei tehtud. Kuid ma ei andnud selleks kunagi ka põhjust. Küllap oli see nõnda, et mina ei tahtnud oma peremehest lahti saada, kuigi ta oli mul saamatajäänud palga pärast soovitanud pöörduda töökaitseinspektori poole, kellega ta oli hea sõber. Kas olin ma tõesti siis nii hea, andestav, leplik ja ohvrimeelne? Vahest tegi mind selliseks mu panthabe? Ma ei tea, kuid arvan, et mind manitses tagasihoidlikkusele laual olev toit, selle kasinus.

Ei ole raske meenutada menüüd. Lõunaks mingi supp või mundris kartulid jahukastmega, õhtu- ja hommikueineks kas tee või kohv, sinna juurde kuus-seitse kildudeks lõigatud ja väheses rasvas praetud kartulit, harva võid, veelgi harvem mõni juustulõik. Sellega oleks nimetatud kõik olulisem, mis lauale anti. Leiba võis võtta jaopärast. Kuid alati oli laual sai. Ja selle saiaiga oli perenaine helde. Talle meeldis minu tagasihoidlikkus. Vaevalt olin jõudnud ära süüa esimese rukkileivalõigu, kui ta väga armastusväärselt juhtis mu tähelepanu seitsmele kaselehena õhukesele saiaviilule. Mitte kellelegi perekonnaliikmeist ei saanud osaks sellist lahket pilku, sellist mesimagusat häält, kui ta ütles:

«Härra Krusten, võtke saia!»

Ja seda inimest nimetas ta minia nõiak! Tõsi küll, kui ma enne saia juurde asumist sõandasin siiski võtta uue rukkileivatüki, siis põrnitses ta mindki kogu päeva altkulmu, kuid ei kippunud korragi kaklema. Need on põhjused, miks ma pankrotistunud notari juures juurviljaaednikuna mõne kuu pärast näost roheliseks muutusin ja hakkasin habet kasvatama. Mul on foto tollest noorest habemikust. Kui ma seda vaatan, siis meenub mulle mu perenaise heldus ja hool ning ma kuuleksin nagu veelgi ta ahvatlevat häält, ta lahket sundimist:

«Härra Krusten, võtke saia!»

1956

HÄBELIK POISIKE

Buss oli puupüsti täis. Ja nagu alati kõigis täiskiilutud sõidukites, nõnda võis ka seekord märkida huvitavat vastuoksust: heatujuuline jutukus avaldus just nende juures, kellel seisis ees kolme-neljatunnine teekond püstijalu. Saadi kiiresti üksteisega tuttavaks, heideti nalja, naerdi. Lõbusaid tähendusi lasti lendu küll aadressiga, küll aadressita. Seda lõõpivat tänu, seda kiitust, millega bussist lahkujaid teele saadeti! Seda heatahtlikku pila, kui sõiduk peatus, et uusi reisijaid peale võtta! Nende seas oli inimesi, kes lahtise ukse vahel seistes küsisid: «Kas ruumi on?» Või kohkunult hüüatasid: «Oh, kui palju rahvast!» Ma ei tea, kuidas selliseid inimesi nimetada, kas hästikasvatatuteks, tagasihoidlikkudeks, eluvõrasteks või hädavaresteks, kuid seisukohtadega irvhambad just neid nagu oleksid oodanudki. Uustulnukatele hõigati vastuseks armastusväärse lahkusega:

«Astuge aga sisse — ruumi on laialt.»

«Ainult jalgadel on kitsas.»

«Pole viga, rahvast on küll palju, kuid inimesi vähe.»

Nende hõigete hulka kostis hädisena konduktori hääl:

«Võtke koemale, reisijad! Palun reisijaid tahapoole astuda!»

Kuid nüüd muutus temagi lõuapoolikute märklauaks.

Hoopis tõsisemalt ja väarikamalt käitusid istekohtadega reisijad. Nad rääkisid üldiselt vähe. Näis, et nad midagi ei kuule. Vahel tekkis koguni tunne, et on tegemist hoopis eritõugu inimestega, kes omavad suurt süvenemisvõimet ja on pimedad kõige ümbritseva suhtes. Aeti isekeskis vaikset juttu, loeti, tukuti või vaadati hoolega aknast välja — ka siis, kui maastik muutus igaüks ja väheütlevaks.

Maastik ja loodus näis eriti silmatorkavalt paeluvat umbes nelja-viieteistkümnenda-aastast poisikest, kes istus akna all. Poisikese kõrval oli aset võtnud tüse, juba aastates, kuid mitte vana, ja õitsva tervise juures naine, keda ei huvitanud miski asi peale kandekoti, mida ta hoidis põlvedel avatult ja kust ta iga natukese aja tagant tõi nähtavale saiatüki, küllalt suure, et seda suhu panna mitte vabalt, vaid sõrmedega toppides.

Selle inimese nägu peegeldas kõigutamatut rahu. Kas tõstis ta

pilgu lakke, langetas selle põrandale, vaatas aknast välja või jäi üsna mõttevaeselt kaasreisijaid silmitsema, ikka ta suu liikus. Nagu igavene veski ei lakanud see jahvatamast ka siis, kui naise silmad juhtusid looja minema.

Kuid korraga see suu peatus: inimene jäi kuulatama — eks saa näha, keda nüüd hakatakse võtma!

«Mis asi see siis on, et ka teie, vanainimene, peate püsti seisma!» ütles üks neid irvhambaid, kellel oli senigi kõigega pistmist olnud. «Noored inimesed istuvad!»

Kogu aeg saia muginud naine tõukas kõrvalistuvat poisikest küünarnukiga. Too kiskus end vimma ja vaatas veelgi hoolikamalt aknast välja.

Vanainimene, kellega kurjustajaks muutunud irvhammas oli kõnelema hakanud, ohkas.

«Küllap seisaksin minagi veel püsti, kui seda valu selga ei lööks,» ütles ta tagasihoidlikult, ise sealjuures süüdlaslikult naeratades.

«Valu või mitte valu, aastad juba ise on kaksiti turjal,» jätkas kurjustaja.

«Juba neid koguneb, seitsekümmend on varsti täis,» vastas vanainimene. «Kui saaks mõnegi minuti vahepeal istuda, oleks ka hulga kergem.»

«Noh hullu, miks ta ei oleks,» nõustus mees ja jäi vait.

Tüse naine poisikese kõrval toppis suhu uue tüki saia — vist jätavad järele. Ent pärast lühikest pausi ütles endine kurjustaja:

«Aga või siis noored sellest praegusel ajal küsivad! Pööratakse selg, vahitakse aknast välja. Näe, seal ta on — üks niisugune.» Ja samas poisikesele: «Kuule, noorhärja, mis asja sa seal õuest leiad?»

«Oota sa seda, et see sulle vastab,» hakkas keegi naerma.

Ja läks uueks lõõpimiseks.

«Ei sel ole aega teie juttu kuulata — see loeb hunte tee äärest.»

«Ei tea, kas niisugune koolis ka käib.»

«Küll ta ikka käib.»

«Kurtummade koolis.»

«Kes võiksid küll niisuguse vanemad olla?»

Poisikese kõrvalestad hakkasid õhetama. Ta tõmbas pea veelgi rohkem õlanukkide vahele, surus nina vastu klaasi ega mõtelnudki vastata. Kuid naine ta kõrval neelas nüüd suutäie kiiresti alla ja ütles:

«Mis teie sellest lapsest tahate? Just nagu koerad karjas kallal. Teine ennegi juba häbelik, tarvis veel kiusata.»

«Või häbelik!»

«Niisugune enam kellegi laps!»

«Tõusis vara üles, nüüd tikub uni silma,» ütles naine ja mük-
sas taas küünarnukiga poissi. Too kiskus sedamaid mütsi silma-
dele, jäädes kuulekalt tukkuma.

Ka naine ise laskis pea rinnale ja pani silmad kinni. Ent kõik
teisedki istekohtadega sõitjad olid nüüd korraga väga uniseks
muutunud.

«Las magavad,» ütles irvhammas ja ohkas täiest rinnast.

Keegi ei vastanud talle ja sõidukis valitses kuni teekonna
lõpuni rõhuv vaikus.

Sihtkohas selgus, et kõrvuti istunud naisel ja poisikesel on
ühine tee. Meie ei tea, millised sugulussidemed neid köitsid.
Võimalik, et nad koguni ema ja poeg olid, sest niipea kui jõuti
kaasreisijaist kaugemale, ütles poisike pahuralt:

«Mul oleks olnud palju kergem püsti seista... niiviisi muudkui
tuku või vahi aknast välja. Teinekord ma sinu sõna enam ei
kuula. Inimestele ei tohi otsa vaadata! Ja miks sa mind häbelikuks
nimetasid? Kui aga nüüd mõni uskusi, et tõesti häbelik olen!»

Viimased kaks lauset ütles poisike ränga etteheitega, nutulähe-
daselt.

1956

KURB AVASTUS

Unistada sobib teostamatusel.

Mul on hea sõber, kellel ei puudu enam palju kuuekümnest, kuid kes ometi tahab saada lauljaks, kuigi ta on teadlik oma nigelatest eeldustest ega usu, et ta unistus kunagi võiks teostuda. Temale ta unistus on fantaasia jaoks. Kiiduavaldused, vaimustusest mõirgav saal, austajate parv, naiste armastus, lilled! Leida oma kirjakastist iga päev sadu armastuskirju tundmatutelt noortelt kaunitaridelt! Kas see on siis paha?

Otse liigutav on lugu viiekümneaastasest agronoomist, kes kogu oma eluaja ja kõigile teadmata oli värsse sepiitsenud — kui noor naine talle truudust murdis, paljastas ta ise oma salapatu.

Pisut teisiti on kontrolör Tallega. Temal pole enam oma suurt unistust, kuid kord oli see temalgi olnud, kunagi väga ammu, kauges nooruses, kui ta oli alles poisikene. Jah, kui elu oleks läinud teisiti, kui saatus oleks vaid tahtnud, kui selleks oleksid olnud soodsamad võimalused, siis temast oleks võinud saada suur loomade dresseerija, tsirkuse artist. Tal oli selleks kutsumus ja kõik eeldused.

Kontrolör Talle oli vaikne ja tagasihoidlik inimene. Aastat viisteist-kakskümmend ei kõssanud ta ühelegi hingele sellest, kelleks ta oleks võinud saada. Või keda see oleks huvitanudki! Ta oli küll sellele mõtelnud, mõnikord üksinduses, vaikse nukrusga...

Kui ta viimaks nagu ärkas ja ühel päeval sellest rääkima hakkas, siis oli ta juba perekonnaisa. Tal oli naine, karedakäeline ja truu, ja kolm last. Perekond, oma lapsed — kui isa jutustab midagi enda noorusest, siis on nemad ikka kõige tänulikum kuulajaskond. Nad vaatavad isale otsa rõõmsa üllatusega, mis pole kaugel imetlusest: ka sina oled kunagi noor olnud. See on neile nagu pooleldi muinasjutt. Kontrolör Talle taipas seda imehästi tol päeval, mil ta jutustas lastele oma koerast, kellele poisikesena oli õpetanud selgeks kõikvõimalikud trikid ja kellega ta oleks võinud esineda kasvõi tsirkuses.

Jutustuses lubas ta endale mõningaid liialdusi ja imestas hiljem isegi, kui soravalt see läks; polnud viga, ta oli üsna hea jutus-

taja. Kuid siitpeale tahtsid lapsed seda lugu ikka ja jälle kuulda. Ja kontrolör Talle pajatas meeleldi. Mis sellest, et naine kuidagi haletsevalt muigas, lastele olid need hetked täis pidulikkust ja rõõmu. Nemad nägid, et isa lakkas olemast murelik, isale aga tundus, et lapsed olid hakanud unistama tema eest. See tegi tänulikuks. Ja ühel päeval ei suutnud ta enam vastu seista laste palvele, et ka nemad endile koera võtaksid. Seda palvet oli Talle perekonnas juba aastat paar kuuldavale toodud, kord vaiksemalt, kord ägedamalt — olenevalt aastaegadest. Ja samuti oli seda siis tagasigi tõrjutud. Nüüd viimaks oli sellel perekondlikul sissisõjal ometi lõpp.

Juba varakevadel tõi kontrolör Talle kutsika koju. Kolm-neli kuud hiljem hakati teda õpetama. See kujunes perekonnas suursündmuseks. Sissejuhatuses pani kontrolör Talle kutsika enda ette istuma, et rääkida talle viisakusest, kommetest ja sõna-kuulmisest.

«Kõigepealt tuleb teretamine selgeks õppida,» ütles ta isalikult.

Kutsikas ei saanud sellest aru. Ta tõmbas kõrvad peadligi ja vaatas maha. Ta oli täis rumalust ja laiskust, vahest kangekaelustki.

Perekond pidas hinge kinni.

«Vaata mulle otsa,» ütles kontrolör Talle manitsevalt.

Kutsikas pööras pea kõrvale.

«Vaata mulle otsa,» kordas kontrolör Talle ja pani peopesa kutsikale lõua alla, sundis teda endale otsa vaatama. See oli piinarikas hetk. Kutsikas vaatas inimesele otsa vastu tahtmist, vabisedes vihast ja hirmust.

«Ära piina vaest looma!» ütles naine ning heitis mehele taas haletseva pilgu. Sellest sai kutsikas aru ja hakkas end oma õpetajast kaugemale vedama, häbelikult ja aeglaselt.

Kontrolör Talle sirutas käe piitsa poole.

«Katsu sa!» ütles naine hoiatavalt.

Kontrolör Talle tundis endal karmi abikaasalikku pilku, ning ta käsi, mis oli juba piitsa võtmas, peatus. Ta jäi istuma keset tuba ja ohkas: mis dresseerijat saab sellest, kes on ise dresseeritav, kes on seda olnud juba aastaid.

Siitpeale kontrolör Talle ei jutustanud enam kordagi seda lugu oma noorpõlve unistusest. Ainult lapsed rääkisid õuel oma mängusilistele nagu suurest saladusest, et nende isast oleks võinud saada kuulus lõvide taltsutaja.

VILLIMARDIKAS

Ühel neist kuumadest juunipäevadest, milliseid meie siin põhjas nimetame haruldasteks, astus jaamahoonesse keskmistes aastates ja üsna meeldiv paar. Sihvakad ja peaaegu ühepikkused, käisid nad teineteise kõrval aeglusega, mis kandis väarikuse ja õnne pitsert. Vahetevahel puutusid nende käed kokku ja siis hoidis üks neist teise väikest sõrme või põialt nagu saladust enda peos.

Armastajad peatusid korraks raamatute müügilaua ees, silmitsesid seejärel nähtavasti ilma erilise vajaduseta sõiduplaani, heitsid siis mureliku pilgu kellale ja võtsid viimaks istet ooteruumi kõige vaiksemas nurgas, mis jäi ustest ja kassadest kaugemale. Ning sellele noorele armastusele just mitte kõige väarikamas paigas algas keskustelu.

Mees võttis naise käe ja hakkas jutustama sellest, kuidas ta olevat kartnud, et nad enne ta ärasõitu enam teineteist ei näe.

«Millal sa sõidad?» küsis naine vaikselt, pisut nukra alatooniga hääles.

«Ülehommel!»

Selle sõna lausus mees erilise õrnusega, kahetsuslikult, nagu see, kes tunneb end süüdlasena, ja näis ootama jäävat etteheiteid. Kuid naine ei vastanud; ta langetas pilgu ja hakkas rätiga endale tuult lehvutama. Nõutu ning rusuv vaikus, mis mõjus mõlemapoolse õhkamisena, ei kestnud kaua. Siis korraga mees tõusis.

«Kuhu?»

Naise hääli oli rahutu, halbakartev.

«Sa tahtsid jäätist, nüüd ma siis lähen toon,» vastas mees mingi kergendustundega.

Kuid nüüd naine kõhkles. Ta vaatas kella ja tõstis oma kaaslasele ebaleva pilgu. Sellest oli kerge aru saada: kas maksab neil oma kalleid minuteid raisata.

«Oo, ma olen varsti tagasi,» ruttas mees ütlema. Ta istus hetkeks uuesti, puudutas naise kätt ja peaaegu sosistas — õrnusest: «Ja siis me räägime... Meil on veel aega.»

Jäätist müüdi jaamahoone kahekordsete uste vahel. Vaevalt oli naine üksinda jäänud, vaevalt oli jõudnud ta pilgu peeglist heita, kui talle lähenes võrdlemisi eakas, ent tarmukas abielu-

paar. Head inimesed naeratasid talle juba eemalt. Nad olid lihtsad, südamlikud, kohmakad ja enesekindlad. Kohe hakkas sadama küsimusi.

«Mis Martin teeb? Kuidas ta tervis on? Me kuulsime, et ta on vahepeal haige olnud?» Ja siis viimane küsimus enne istumist, küsimus, mille esitas vana naine, meest eemale tõrjudes, häält usalduse võitmiseks tasandades: «Kas elate ämmaga ikka koos?»

Küsitav vastas kuidas vähegi oskas ja jõudis.

Kui mees, kes loomulikult polnud Martin, jäätisega nähtavale ilmus, siis istus ta armastatu kahe elatanud abikaasa vahel ja kuulas niisama sõnaohtrat kui lõbusatoimelist jutustust sellest, kuidas nad hommikul linna jõudes olid kohe tülli läinud. Naine oli tahtnud kunstinäitusele minna, mees oli aga sõrad vastu ajanud. Ja korpulentne õrnem pool hakkas laia häälega naerma, öeldes mitte täiesti ilma uhkusetä: «See minu meheke on ju nagu hull — oma putukatega.»

Noor naine püüdis naeratada, saates samal ajal jäätisetoojale kiireid pilke, mis ühel hoobil nii nutsid kui naersid, nii kutsusid kui tõrjusid, nii äratundvad kui tutvust mahasalgavad olid. Ah, keelatud vili — maitsev õun, milles ablas tõuk end nii vabana tunneb!

Mees oli õnetu ja meeleheitel; ta abitu pilk rändas jäätiselt naiselä ja sealt tagasi — naine muutus üha külmemaks, jäätis oli lõõnud sulama.

«Pärast me leppisime küll ära ja läksimegi zooloogiamuuseumi,» jätkas jutustaja endise laia naeru saatel. «Küll ta siis tuhnis ja tuhnis — ega temaga pole siis kerge sealt välja tulla.»

Vanamees naeris meelitatult. Noormees käis kärsitult edasi-tagasi, jäätist ikka ettevaatlikumalt käes hoides. Nähes mehe virilat nägu, nähes, kuidas ta kätt jäätisega aina kaugemale välja sirutab seda nagu kellelegi pakkudes, ei julgenud noor naine enam silmi tõsta. Ent sellal, kui ta ei teadnud kas naerda või nutta, voolas elatanud daami jutt tal kõrva ääres nagu veerohke oja, lõbus, muretu ja ennast nautiv.

Jutt ei tahtnud ega tahtnud lõppeda.

Ja jäätis sulas...

Rongi väljasõiduni oli veel aega.

Mees vaatas kella, saatis oma armastatule pika ahastava pilgu ja hakkas siis aeglaselt lähenema — urnile.

Kuid seda-aega oligi vanamees jutuotsa enda kätte saanud.

«Jah,» ütles ta, «just villimardikaliste mõned valmikueelsed arenemisjärgud pesitsevad mesilaste pesades ja hävitavad seal...»

Sel hetkel viskas noormees sulama läinud jäätise kirjeldamatu grimassiga urni ja noor naine, kiiresti lakke vaadates, turtsatas tagasihoitult naerma.

Vana loodusesõber, kellel lause oli pooleli jäänud, vaatas imes-
tunult ringi ja nägi meest, kes väga hoolikalt taskurätikuga sõrmi
pühkis. Temale ei ütelnud see pilt midagi — ta mõtles oma villi-
mardikatele ja kavatses rääkima hakata nende ülimoondest.

1956

Väike naine, kahe käe otsas hirmuäratavalt palju pakke, tuli rutates vagunisse hetk enne rongi väljasõitu. Tal oli peas valge villane rätik, kuid nõnda, et see kattis ainult kukalt. Väljas keerutas tuul tihedat sadu. Lumeräitsakad nooriku lahkukammitud juustel polnud veel ära sulanud, kui vedur juba vilistas. Uustulnukas, asetanud pakid osalt vagunipõrandale, osalt minu vastas olevale istmele, ei suutnud hoiduda kergendusohkest ja ütles — hingeldades:

«Jõudsin ometil!»

Ta jäi vait ja vaatas mulle otsa justkui selleks, et mina ta õnne jagaksin.

Pakkusin talle oma abi, sest mõned ta kompsudest olid üsna suured; neid ei saanud pingi alla toppida ega konksude otsa riputada.

«Jah,» ütles ta kuidagi üllatunult, «Jah, kui te oleksite nii hea — tõstaksite selle nukuvankri üles riiulile.» Ta vaatas mind oma suurte lapselike silmadega ainiti ja lisas rõõmsalt: «Näete, ma olen ju nii väike ja lühike!» Kui olin vankri riiulile asetanud, naeratas noorik pilku üles lüües: «Ega see aga sealt kellelegi pähe ei tule!»

Pidin hakkama teda tõsiselt rahustama, ent mõistsin sedamaid, et mu kaasreisija oli vaid naljatanud; nähtavasti meeldis talle nii väga sellest nukuvankrist jutustada. Ja vahest just seetõttu ma küsisingi, kellele ja kui vanale ta vankri viib. Mul oli see küsimus alles suus, kui naine haruldase õhinaga juba jutustas oma õetütrest, kes olevat nelja-aastane, kelle nimi olevat Tiina, kes juba ammugi igatsevat niisugust vankrit ja kes teda täna emaga R. jaamas ootavat.

Ta pajatas sellest kõigest pisut laulvalt, suurtes ümmargustes ja ilusates silmades kord vähem, kord rohkem niiske sära.

«Jah, aga ilm on halb, sajab ja tuiskab,» muutus ta viimaks vaguniaknast välja vaadates murelikuks. «Mis te arvate, kas Tiina saab selle märuliga vastu tulla?»

«Õnneks ei ole ilm kuigi külm,» ütlesin mina.

«Teil on õigus, jah, muidugi, küll ta tuleb,» arvas noorik lootusrikkalt, kuid varsti ta muretus kadus ja platsis oli uus kartus:

kui rong R. jaama jõuab, siis on juba pime. «Kuidas nad mind küll üles leiavad,» õhkas ta. «Rong ei seisa ka rohkem kui kolm-neli minutit.» Ning hetke vaikinud: «Kui mul oleks vähegi valjem hääl...» Ta hakkas naerma ning sära ta suurtes silmades muutus õige niiskeks.

«Mis siis?» küsisin mina.

«Siis ma katsuksin õnne hüüdmisega,» vastas tema. «Pistaksin juba kaugelt, semafori juurest, kisendama.»

Naersime mõlemad.

«Kui teisiti ei saa, siis võin ju minagi hüüda,» ütlesin viimaks, et teda lohutada.

Ta silmitses mind uurivalt ja küsis veidi uskumatult:

«Kas teil on siis vali hääl?»

«Jah, mul on väga vali hääl,» vastasin talle pisut edevalt.

Talvine päev hakkas juba hämarduma. Mu kaasreisija avas käekoti, soris selles, võttis sealt viimaks peotäie kompekke, pani need lauale, sundides:

«Sööge! Need on head hapud. Jahutavad suud.»

Ta oli väga armastusväärne ja lahke.

«Mõtlesin alguses, et viite selle nukuvankri oma lapsele,» ütlesin mina, kui olin kompeki eest tänanud.

«Oma lapse vanker sõidab pagasivagunis,» vastas ta õrnalt, pilku hetkeks kätele langetades. «Vaatasin just praegu ja ehmatasin, et olen kviitungi ära kaotanud, aga ei — alles oli.»

«Lapsevanker? Ikka päris lapsevanker?»

Ta oli just kompeki suhu pannud ja vastas tumma peanoogutusega.

«Ja mis siis teie lapse nimi on?» küsisin mina.

Kuigi noorik oli seni näidanud end väga jutukana, jäi ta seekord vastuse võlgu. Arvasin, et ta mu küsimust ei kuulnud ja kordasin seda. Nüüdki ei vastanud ta kohe. Pilk süles, näis ta millegi üle aru pidavat. Viimaks ütles lihtsalt, suure õrnusega, häbelikult ja peaaegu sosistades:

«Teda ei ole veel, aga — ta tuleb.»

Nende sõnade juures ta punastas, ent jäi mulle vapralt otsa vaatama, silmad täis haruldast sära.

Mina aga vaatasin aknast välja ja katsusin kujutleda, kuidas ma R. jaamas vagunitrepil seistes oma valju häälega kõigest väest hüüan: «Tiina! Tiina, sulle toodi nukuvanker.»

1956

Ei olnud me enam lapsed, kuid ega me veel mehedki polnud. Olime muretud, jookstime ringi, tegime nii pahanudust kui ka head, ilma et üks või teine oleks meile mingiks eesmärgiks olnud. Mina olin viieteistkümne-aastane, mu sõber minust aasta võrra vanem. Meid hüüti lihtsalt poisteks. Kord õhtupimeduses me tõmbasime üle külatänava traadi, mille otsa ehalkäijad noor-mehed oma jalgratastelt ninali lendasid. See oli hirmus pahanudus, kuid sellegi puhul öeldi: «Noh, see on, mõistagi, poiste töö.» Kunagi teinekord me päästisime laukast lehma. Ja jällegi öeldi: «Kui poisid poleks teda sealt välja aidanud, siis oleks ta sinna jäänudki.»

Ei ma mäleta, et me muud nime oleksime kuulnud, ükskõik kas meid siis laideti või kiideti. Kuid see meeldis meile niisama vähe kui pintsakud, millest me olime välja kasvanud. Kuigi õmmeldud alles eelmisel aastal, jätsid nad meie käsivarred peaaegu küünar-nukkideni paljaks. Niisugustena nähti meid alati seltsis.

Me elasime lähestikku ja kohtusime harilikult nõnda: üks meist hakkas vilistama oma õuel ja teine oma õuelt vastas. Aga vahel juhtus sedagi, et me oma vile päästisime valla just teise akna all. Kui palju igatsust ja rõõmu oli selles viles! Kui palju sõprust! Olime elanud juba mitu aastat lahutamatult nagu sikud ja uskusime endi sõpruse igavesti püsima jäävat. Küllap töotati südames nii mitugi korda seda sõprust pühalt hoida.

Paraku oli sellel varsti lõpp. Ja kumbki meist poleks osanud seda lõppu just sel kujul ennustada. Ühel sügisõhtul ei vilistanud ta ise ega tulnud ka minu vile peale. Nägin küll, kuidas ta oma õuel ringi hulkus ja vanemate meestega juttu ajas, ent minu kutsele oli ta nagu kurdiks jäänud.

Olin harjunud alati temaga kahekesi käima ega tahtnud nüüd üksinda kuhugi minna. Tunds'in end mahajäetuna ja pealegi veel reedetuna. Mu süda valutab. Kuigi nutt kurgus, olin ma ometi vihane ega saanud millestki aru.

Teisel päeval me kohtusime juhuslikult. Pidin juba hakkama talle eelmise õhtu pärast etteheiteid tegema, kuid siis märkasin ta ilmes midagi, mis mulle oli võõras. Ta oli harilikust tõsisem, kortsutas kentsakalt kulme ja vaatas mind — üleolevalt. Temas

oli nii palju tähtsust, et mina oma sõprusega tundusin endalegi lapsikuna. Nägingi, et ta suhtub minusse nagu titasse. Siis ütles ta end kuhugi ruttavat ja meie lahkusime peaaegu võõrastena. Kuid ära minnes lausus ta mulle üleõla ja nagu muuseas:

«Tead sa, minu tädipoeg võtab varsti naise!»

Tema tädipoeg elas linnas ja oli alles kaheksateistkümne-aastane, seega ainult kahe aasta võrra temast vanem.

Pärast seda ei tulnud meie sõprusest enam midagi välja. Nägin teda küll sagedasti, kuid kunagi polnud meil teineteisele suurt ütelda. Nüüdsest peale seltsis ta ainult endast vanemate mees-tega. Kahe kuu pärast käis ta tädipoja pulmas ja läks juba samal talvel ei mäleta missugust käsitööd õppima.

Hiljem pole ma teda kunagi näinud, kuid mäletan veel imeselgesti, kuidas ta oma lühikeses pintsakus käis: pea pisut kangekaelselt maas, käed mehiselt taskutes, püksitagumik pingule kistud. Ja ikka pean ma seda meenutades küsima: «Kas sind elu ka palju peksis?»

1957

Haukal oli kaks sõpra, üks neist elas naabruses, teine pisut kaugemal, kolmandas või neljandas hoovis, kus oli erutavalt võõraid lõhnu. Esimest hüüti Pambuks, teist Terriks.

Pambu oli neist kõige vanem ja seepärast lubatagu rääkida temast esimesena. Aastat kolm tagasi leidis peremees ta kusagilt prügimäelt näljasena, tõlpsabana, kutsikana ja juba tollal habemikuna. Ta oli inetu ja arvatavasti just see määraski ta saatuse. Kuid ta sai endale haruldase peremehe — on ju vähe neid, kes inetuses oskavad näha naljakat. Kuid too oskas. Ja Pambul ei olnud raske teda lõbustada oma karvase näoga, kust kaks häbelikku silma alati justkui naeratades välja vaatasid. Süües tegi ta oma habeme rokaseks, pärast piima lakkumist oli see tal valge. Nina võib keelega üle tõmmata, aga katsuge keelega habet puhastada. Miks siis Pambu ei pidanudki häbelik olema! Ja kui ta riielda sai, siis liputas ta oma tõmpi saba nii meeletlikult, et värises kogu kehast. Nii mõnigi kord tapeldi temaga just seepärast, et ta naljakam välja näeks. Ent kordagi ei avaldanud peremees vähematki soovi, et ta hambaid võõrastele näitaks. Ei nõutud temalt ei tigidust, ei umbusku ega verejanu.

Agaga Haukalt seda just loodetigi. Ta oli kikkis kõrvadega, must ja peaaegu tõupuhas. Tema peremees oli tõsine inimene, kes suutis armastada ainult ilusat. Hauka oli seda. Kuid peale selle nõudis peremees, et ta truugi oleks. Truu olla tähendab aga võõraid vihata, harjaseid püsti ajada, haukuda ja mõnikord isegi säärest kinni haarata. Hauka seda ei teinud, oli kõikidega sõber, vallatles, jooksis ringi, mängis pooli päevi Terriga ja käis pahahti Pambu pool. Sellest kõigest järeldas peremees, et Haukal puudub koduarmastus. Ja selleks, et peni oma kodu hoidma hakkaks, pandi ta ketti. Sel päeval Hauka ei olnud veel aastanegi.

Esiailgu oli see hirmus. Kuidas Hauka oma kitsas sõõris end polekski rebinud ja ringiratast jooksnud, ikka tõmbas teda köidik tagasi. Ta haukus vihaseks, kraapis maad, kiunus — miski ei aidanud. Ta ajas end tagurpidi — rihm ei tulnud üle pea. Talle ei maitsenud toitu, teda ei huvitanud isegi suur praekont, mis pidi aitama teda ta vangipõlvega lepitada. Viimaks istus ta

maha, tõstis koonu vastu taevast ja hakkas südantlõhestavalt uluma.

Seda hädakisa kuulis oma hoovi Pambu ja jooksis kohe vaatama, mis Haukaga on juhtunud. Kui ta pärale jõudis, oli too oma keti otsas jälle tantsima ja rabelema hakanud. Noh, see oli vana lugu, millist Pambu varemgi oli näinud. Ja nagu sellistel juhtudel harilikult, laskus Pambu nüüdki kõhuli, pani oma karvase näo käppadele ja jäi sõpra eemalt silmitsema. Oli tarvis uurida, kas teine seal keti otsas ei ole juba kurjaks läinud.

Ent Pambut nähes muutus Hauka pööraselt rõõmsaks. Algas vastastikune sabaliputamine. Ja siis hakkas Pambu lähemale roomama, ikka alandlikult ja kõhuli, habet vastu maad nühkides. Ta tegi seda suure vilumusega, sest nõnda ta roomas ka siis, kui peremees temaga enda lõbuks taples. Aga sellal kui Pambu roomas, seisis Hauka oma kitsas ketisõõris harkisjalu nagu pukk, valmis oma sõpra vastu võtma rõõmuavaldustega. Viimaks oli Pambu sõõri sees. Siin ta roomas edasi anuvalt kiunudes. Hauka, elevil ja õnnelik, ei teadnud, kuidas käituda. Kui ta Pambuga tahtis hullama hakata, viskus too selili ja tõstis kõik oma neli jalga andekspaluvalt taeva poole. Kas tegi ta seda viisakusest või kaastundest?

Hauka oli nõutu.

Aga siis jõudis Pambu sinna, kus vedeles nii meeldivalt lõhnav praekont. Ainsa ropsuga oli habemik jalul, haaras kondi hambusse ja jooksis kurjalt urisedes sõõrist välja. Hauka hakkas igatsevalt kiunuma, kuid tal ei olnud kahju kondist. Ei, tal puudus täna isu; ta põdes oma vabadusekaotust — see oli ju alles nii värske. Ning varsti ulus ta endiselt, pikalt ja südantlõhestavalt.

Terri, pika halli karvaga ja pehme nagu padi, oli veel üsna noor, alles kolmekuune kutsikas. Sel päeval, kui Hauka ketti pandi, ei lastud teda toast välja. Kui ta järgmisel hommikul õue pääsis ja üleaedse ulumist kuulis, siis jooksis ta kohe Hauka juurde. Nähes Haukat ketti panduna, hakkas temagi nagu Pambu oma mänguselisilele roomates lähenema. Ka tema oli alandlik, ka tema kiunus haletsevalt. Ning tedagi ootas Hauka harkisjalu nagu pukk, kett viimse võimaluseni pingule tõmmatud. Meetrit pool Haukast eemal Terri lakkas roomamast ja surus pea ligi maad. See asend oli täis kelmikust ja töötas üllatusi. Ja siis need üllatused tulidki. Korraga tõusis Terri ja hakkas ümber Hauka jooksmas, väle ja osav nagu pääsuke. Ta hüppas üle Hauka, lipsas tal kõhu alt läbi, vedas teda sabast, klähvides rõõmust ja ülemeelikusest. Viimaks põimis ta oma käpad Haukale

ümber kaela. Hauka ajas end tagujalgadele püsti ja tegi seda sama. Nii nad kaelustasid. Ja seda oli lausa liigutav vaadata.

Sellest ajast peale hakkas Terri iga päev Haukat külastama. Ühel päeval oli ta oma väikese perenaise tagant üle löönud kummist nuku ja tõi selle Haukale. Sellega nad siis mängisid, pildudes seda õhku ja püüdes seda teineteiselt ära võtta. Kuid sellel sobis väga hästi ka püherdada. Mõni aeg hiljem tuli ta vana kalossiga. Ajajooksul sigines muidki vähem tähtsaid asjakesi Hauka ketisõõri.

Hauka ei ulunud ega rabelnud enam. Kui Territ ei olnud, siis ta seisis pingule tõmmatud keti otsas ja haukus kutsuvalt. Te ju teate, kuidas see käib: haugutakse väikeste vaheaegade järel, kusjuures hääel võib muutuda küll üsna kärsituks, kuid mitte kunagi kurjaks.

Kuid siis tuli kõigele sellele kurb lõpp. See juhtus tol hallil ja udusel sügispäeval, kui Terri tuli väravast sisse vihmavarjuga hambus. Seda oleks pidanud nägema, kui võidurõõmus see väike ja heasüdamlik Terri oli. Ei, traavides vihmavarjuga väravast sisse, oli ta isegi uhke ja tähtis. Ent paraku ei kestnud see kuigi kaua. Vaevalt oli ta oma kingituse Hauka jalgade ette asetanud, kui talle järele tuldi. See oli ta väike perenaine. Pärast seda pole Terri enam tulnud. Teda ei pandud küll ketti, kuid teda hoitakse nüüd toas kinni. Mõnikord võib kuulda, kuidas ta seal nutab ja ulub.

Haukale on jäänud nüüd ainult üks sõber — Pambu. Aga too ei ole enda kombeid muutnud.

1957

- Nr. 1. **Pentti Haanpää. ELU SUURELT MAANTEELT.** Soome keelest tõlkinud V. Kabur.
- Nr. 2. **William Jacobs. SÄRAVAD SULED.** Inglise keelest tõlkinud E. Roks.
- Nr. 3. **Friedebert Tuglas. ÜHE NORRA REISI KROONIKA.** Andrus Johani illustratsioonid.
- Nr. 4. **Vladimir Tendrjakov. IVAN TŠUPROVI LANGEMINE.** Vene keelest tõlkinud P. Viiding.
- Nr. 5. **Doris Lessing. IMEROHI EI OLE MÜÜDAV.** Inglise keelest tõlkinud V. Raud.
- Nr. 6. **Aleksander Kuprin. TSIRKUSES.** Vene keelest tõlkinud O. Jõgi.
- Nr. 7. **Alberto Moravia. ROOMA NOVELLE.** Itaalia keelest tõlkinud A. Kurtna.
- Nr. 8. **Stefan Zweig. MALENOVELL.** Saksa keelest tõlkinud N. Andresen.
- Nr. 9. **Konstantin Paustovski. SUVEPÄEVAD.** Vene keelest tõlkinud K. Kivi.
- Nr. 10. **VANAISADE VAHELUGEMISI.** Valimik satiirilisi ja humoristlikke palu varasemast eesti ajakirjandusest. Koostanud J. Peegel.
- Nr. 11. **Vera Panova. SERJOŽA.** Vene keelest tõlkinud D. Vaarandi.
- Nr. 12. **Elsa Triolet. AVIGNONI ARMATAJAD.** Prantsuse keelest tõlkinud Aino Gross.
- Nr. 13. **John Steinbeck. PÄRL.** Inglise keelest tõlkinud E. Roks.
- Nr. 14. **Guy de Maupassant. VALIK NOVELLE.** Prantsuse keelest tõlkinud N. Toiger.
- Nr. 15. **Branislav Nušić. HUMORESKE JA FÖLJETONE.** Tõlkinud A. Kerge ja V. Tomberg.
- Nr. 16. **Antanas Vienuolis. UPPUNU.** Leedu keelest tõlkinud A. Erleman.
- Nr. 17. **Halldor Laxness. HEA PREILI JA HÄRRASMAJA.** Islandi keelest tõlkinud H. Sepamaa.
- Nr. 18. **NELJAKÜMNE AASTA EEST.** Vanade revolutsionääride mälestusi.

- Nr. 19. **Kazimierz Brandys. OLEVIKUMÄLESTUSI.** Poola keelest tõlkinud A. Kurtna.
- Nr. 20. **40 LUULETUST.** Põimik Nõukogude rahvaste poeesiat. Koostanud R. Parve.
- Nr. 21. **Aleksander Siivas. LÖPUNI KINDEL.** Jooni Hans Heidemanni elust dokumentide alusel.
- Nr. 22. **Karel Čapek. JUTTE ÜHEST JA TEISEST TASKUST.** Tšehhi keelest tõlkinud L. Metsar.
- Nr. 23. **Andrej Upit. VALIK NOVELLE.** Läti keelest tõlkinud O. Kuningas.
- Nr. 24. **Erni Krusten. ÖNNETU ARMASTUS.** Novelle.

1958. aastal

ilmub ««Loomingu» Raamatukogus» teoseid nii nõukogude venenasrahvaste, välismaa kui ka eesti autoritelt. Esimeste numbri-tena on kavas nõukogude uusimate novellide valimik «Kohtumine päikesega», A. H. Tammsaare 80. sünniaastapäevaks ilmub tema novellikogu «Elavad nukud», mis sisaldab meie klassiku sehi raamatuis ilmumata teoseid. Edasi järgnevad kaasaegse saksa ühe väljapaistvaima kirjaniku Leonhard Franki novellid «Karl ja Anna», inglise kirjaniku Graham Greene'i kogu maailmas tähelepanu äratanud romaan «Vaikne ameeriklane», Aleksei Tolstoi meisterlik novell «Siug» jt. Aasta jooksul ilmub teoseid veel järgmistelt autoritelt: S. Minkov (bulgaaria), Vercors (prantsuse), Ø. Bolstad (norra), Z. Moricz (ungari), Machado de Assis (brasiilia), Šolom-Aleihhem (juudi) jne.

SISUKORD

<i>Erni Krusten</i>	3
Unustatud nimi	5
Häbi	11
Neitsi au	14
Kiusaja	32
Vigane ja terve	37
Noor kuu	43
Raske mälestus	48
Minu vend	49
Õnnetu armastus	51
«Härra Krusten, võtke saia!»	53
Häbelik poisike	55
Kurb avastus	58
Villimardikas	60
Noorik	63
Poiss	65
Sõbrad	67

Toimetaja O. S a m m a

Toimetuse address: Tallinn, Kohtu t. 3, tel. 445-83.

Trükkimisele antud 22. XI 1957. Trükiarv 20 000. Paber 70×104, ¹/₁₆.

Trükipoognaid 2,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 3,0825.

Arvutus poognaid 4,18. MB-07782. Tellimise nr. 3584. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40.

Hind 1 rubla

На эстонском языке

БИБЛИОТЕКА «ЛООМИНГ» № 24

Эрни Крустен.

Несчастливая любовь. Рассказы.

Rbl. 1. —

A-21382

1957, 24

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00360554 2